

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут Електроенергетики

Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента **Тіпер А.С.**

академічної групи **035м-20з-1**

спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»

на тему: «Структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць з соматичним
компонентом “head, heart, brain” та особливості їх перекладу»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Висоцька Т.М.			

Рецензент	Л.В. Бердник			
------------------	--------------	--	--	--

Нормоконтролер	Я.В. Бойко			
-----------------------	------------	--	--	--

Дніпро
2022

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри
перекладу

_____ Введенська Т.Ю.
(підпис) (прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2022 року

**ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістр**

студенту Тіпер А. С. академічної групи 035М-203-1
(прізвище та ініціали) (шифр)
спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»

на тему: “Особливості організації дистанційного оцінювання знань студентів-
філологів”,

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» № 965-с від _____ .2022

Розділ	Зміст	Термін виконання
Розділ 1	<i>Визначити поняття «фразеологічна одиниця» в сучасній лінгвістиці. Розкрити загальне поняття соматизму та особливостей сприйняття фразеологізмів з соматичним компонентом.</i>	____.____.22
Розділ 2	<i>Визначити структурні та семантичні особливості фразеологізмів з соматичним компонентом та їх функціональну складову в мові. Визначити особливості перекладу фразеологізмів з соматичним компонентом.</i>	____.____.22

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

Висоцька Т.М.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі ____ . ____ .2022

Дата подання до екзаменаційної комісії ____ . ____ .2022

Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

Тіпер А.С.

(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ.....	7
1.1. Особливості фразеологізмів та їх основні функції.....	7
1.2. Поняття соматизма.....	16
1.3. Фразеологізми з соматичним компонентом.....	23
1.4. Особливості перекладу фразеологізмів.....	32
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ “HEART”, “HEAD”, “BRAIN”, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ТА ПРИКЛАДИ ВЖИВАННЯ.....	41
2.1. Структурні особливості.....	41
2.2. Семантичні особливості.....	50
2.3. Особливості перекладу фразеологізмів з соматичним компонентом.....	69
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	84
ВИСНОВКИ ДО РОБОТИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Фразеологія – це наука, що вивчає лексично неподільні, цілісні за значенням, що відтворюються в готовому вигляді мовні одиниці, або поєднання слів. Словосполучення, які називаються невірними, пов'язаними, або фразеологічними втрачають своє індивідуальне лексичне значення й утворюють нове смислове ціле, яке по семантиці прирівнюється до окремого слова.

Основні завдання фразеології це – визначення основних ознак фразеологічних одиниць (ФО) та визначення місця ФО у системі мови.

Існує два розуміння фразеології: в широкому і вузькому аспектах. При широкому розумінні, головними ознаками ФО вважаються відтворюваність і стійкість значення, складу і структури. При вузькому розумінні основною ознакою ФО вважається цілісність значення ФО.

Загальним компонентом в структурі фразеологічного та лексичного значення є категоріальне значення, оскільки є певні лексико-граматичні класи найменувань.

При характеристиці особливостей семантики ФО враховуються наявність загальних ознак, властивих всім типам фразеологізмів, так і відмінності в їх семантиці.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що фразеологізми належать до тих лексичних одиниць, з якими виникають складнощі при перекладі на іншу мову. Це пояснюється природою фразеологізмів: вони мають переносне значення. Головне і важке – розпізнати фразеологізми в тексті й в мові. Важлива умова – вміти аналізувати притаманні мові функції фразеологізмів. При цьому перекладається не стільки сама ФО, скільки та роль, яку вона виконує в тексті. Крім того, перекладач зустрічається з національно – культурними відмінностями між подібними за змістом фразеологізмами у двох різних мовах. Збігаючись за змістом, фразеологізми можуть мати різну стилістичну забарвленість, різну образну основу. Зазвичай фразеологізми мають національно-культурний колорит. Найбільш складними

для перекладу є фразеологізми, засновані на сучасних реаліях. Окремі з них швидко стають відомими й поширюються, проникаючи в міжнародні словники сучасної культури.

Метою роботи є визначення структурних та семантичних особливостей ФО англійської мови з соматичним компонентом вираженим у словах “head”, “heart”, “brain” та аналіз особливостей їх перекладу.

Наступні **завдання** стануть базовими для досягнення мети дослідження, а саме:

1. Визначення поняття «фразеологічна одиниця» в сучасній лінгвістиці.
2. Розкриття загального поняття соматизму та особливостей сприйняття фразеологізмів з соматичним компонентом.
3. Визначення структурних та семантичних особливостей фразеологізмів з соматичним компонентом та їх функціональної складової в мові.
4. Визначення особливостей перекладу фразеологізмів з соматичним компонентом.

Об'єктом дослідження постали ФО англійської мови з соматичним компонентом “head”, “heart”, “brain”.

Предмет дослідження – їх структурні та семантичні характеристики та особливості перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження стала добірка ФО с соматичним компонентом зі словникових статей, корпусних текстів та електронних ресурсів.

Методи дослідження зумовлені поставленими завданнями, для вирішення яких був використаний загальносистемний підхід, а також спеціальні наукові методи й прийоми: описовий (при характеристиці поняття соматизму фразеологізмів і їх складових), порівняльний (при диференціації досліджуваного об'єкта і подібних до нього одиниць), компонентного аналізу (при визначенні структурних та семантичних особливостей ФО), семантичного визначення (при тлумаченні значення фразеологізмів).

Наукову новизну роботи визначає комплексний підхід до характеристики ФО с соматичним компонентом який базується на

функціональних та структурно-семантичних особливостях в контексті перекладацької діяльності.

Теоретичне завдання роботи полягає в визначенні критеріїв особливостей перекладу ФО з соматичним компонентом в англійській мові.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання результатів дослідження при вивченні особливостей перекладу фразеологізмів та фразеологізмів з соматичним компонентом в англійській та українській мовах, на теорії перекладу англійської мови у спецкурсах при викладанні філологічних дисциплін, лінгвістики тексту, при складанні навчальних посібників і в процесі проведення занять з практичного курсу перекладу англійської мови.

Наукова новизна роботи полягає у вивченні структурних та семантичних особливостей фразеологізмів з соматичним компонентом “head”, “heart”, “brain”, а також особливостей перекладу таких фразеологізмів з англійської мови на українську і навпаки.

Апробація. Все, подане у роботі, пройшло апробацію під час 19-ої міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених «Євромови-2021: інновації та розвиток».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 74 найменування.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ.

1.1. Особливості фразеологізмів та їх основні функції.

Фразеологію можна сприймати як галерею, де зібрані експонати культурних звичаїв нації. З цієї точки зору, дана область мови є не тільки найбарвистішою, але і, ймовірно, самою егалітарною областю лексики й черпає свої ресурси в основному із самих глибин народної мови. Більш того, поряд з вивченням синонімів і антонімів, фразеологія є однією з найвиразніших дисциплін в лінгвістиці. Саме через велику кількість виразів і їх неоднорідності важко визначити межі фразеології.

Фразеологія є особливим «розділом науки про мову, що вивчає фразеологічну систему в її сучасному стані та історичному розвитку. Об'єктом вивчення фразеології є фразеологічні звороти, тобто стійкі поєднання слів, аналогічні як готових і цілісних одиниць словами» [6, 79]. Історія фразеологічного складу мови – це не тільки історія її формування, а й історія світобачення і світорозуміння народу, оскільки відбір образів і їх вербалізація є результатом культурної інтерпретації самих фрагментів дійсності з метою висловити певне ставлення до них.

«Фразеологія (від грец. *phrasis* – «вираз» і *logos* – «вчення») – фразеологічний склад мови (тобто сукупність всіх фразеологізмів), а також розділ мовознавства, що його вивчає». Також, «фразеологія становить найбільш живу, своєрідну та різноманітну частину словникового складу будь-якої мови. Переважна частина фразеології належить до різних функціональних стилів і володіє експресивним забарвленням. Всі фразеологізми відрізняються національною своєрідністю і можуть набувати експресивного значення в контексті» [14, 34].

Справді, ресурси фразеологічного складу мови надзвичайно широкі й різноманітні. Фразеологізми можуть виникати на основі образного уявлення

дійсності, що показує повсякденний або культурно-історичний досвід певного мовного колективу: будь-які типові ситуації або історичні події, які ще живуть у свідомості носіїв мови, або вже забуті в деталях. Одиниці фразеологічного складу можуть містити залишки фольклорних, релігійних, міфологічних або літературних текстів, що мають форму «стисненого» сюжету з вираженою мораллю (Наприклад: міф про Ахіллеса й ідіома «*Ахіллесова п'ята*») [5, 25].

Розмежування об'єкта вивчення фразеології та знаходження єдиної системи класифікації є складним завданням. Насправді те ж термінологічне розмаїття, яке лінгвісти (Кунін О.В., Я.І. Рецкер, С.П. Флорін) використовували для позначення як самої дисципліни, так і елементів, що нею вивчаються, виділяє її нестабільність. Не зважаючи на обсяг досліджень, який зростає в області фразеології за останні п'ятдесят років і, як наслідок, поліпшення щодо розмежування одиниць, що складають об'єкт вивчення, все ще існує велика різноманітність критеріїв. Це певним чином перешкоджає проведенню систематичного і наукового дослідження даної теми. Тому, дуже часто у фразеологічний склад мови потрапляють крилаті вирази, каламбури, примовки, а також кальки й напівкальки [20, 117–118; 25, 270–273].

Фразеологія є проміжною областю, близькою до словниково-довідкової літератури, оскільки вивчає фіксовані словосполучення, які характеризуються одиничним значенням, а також до питань синтаксису, оскільки фразеологічні явища визначаються синтаксичними відносинами різного роду, які реалізуються на основі синтагматичної осі. З огляду на експресивний характер фразеологічних явищ, фразеологізми також відносять до стилістики. З огляду на можливість диференціації стилів і функціональних варіантів мови шляхом аналізу ФО, вона особливо зблизилася з функціональною стилістикою.

Але крім близькості до різних лінгвістичних дисциплін, фразеологія має тенденцію розглядатися як автономна дисципліна, зі своїм власним об'єктом і методами дослідження.

Термін фразеологія позначає як саму дисципліну, так і її об'єкт – сукупність або набір ФО в даній мові. За походженням фразеологізмів була

проведена межа між двома областями дослідження, а саме: мовною фразеологією, що розуміється як засіб вираження суспільства, і літературною фразеологією, що включає афоризми, гострослів'я, словосполучення, які мають випадковий характер, що належать певним письменникам, видатним людям. З огляду самостійної дисципліни, об'єктом дослідження фразеології є ФО даної мови (або групи мов).

Характерною рисою фразеологізмів є їх зв'язок з конкретною лексикою, яка здатна відтворювати наочно-чуттєвий образ звичайних дій, станів та властивостей (наприклад: *гнути спину; носити на руках; висіти на волосині* тощо).

У певному сенсі фразеологізми – це стійкі асоціації, пов'язані з уявленням які охоплюють чинні явища. Кваліфікація в лексикографічних описах будь-яких значень як «переносних» є свідченням того, що вони сприймаються у зв'язку з якимись іншими значеннями, тобто є дериваційно пов'язаними. Зазначений вид дериваційних відносин Телія В.М. кваліфікує як вмотивованість: «Фразеологізми має знакову функцію повсякденного світу. В них висвітлено досвід народу, який вони відтворюють, виступаючи в ролі квазістереотипів та квазіеталонів народного світосприйняття. З точки зору прагматичної навантаженості фразеологізми характеризуються як найяскравіша й активна лексико-граматична периферія мови, що демонструє принципи мовної економності» [52, 152]. Широкий об'єм фразеології за словами Телії В.М. формується лише за двома критеріями: роздільнооформленість та відтворюваність, можна сказати, що такий підхід є суто узуальним. Тому в її межах співіснують одиниці, що охоплюють шість класів: фразеологічні сполучення (словосполучення, в складі яких один із компонентів зберігає своє пряме значення: *keep your fingers on the pulse; to beat the backslash*), ідіоми (словосполучення із повністю переосмисленим значенням компонентів: *broken heart; time flies; when pigs fly; bite the bullet*), мовні штампи (відтворювані стилістично забарвлені словосполучення: *hot support; working environment*), паремії (прислів'я та приказки: *you can't stay*

without the sun, you can't live without the sweet), крилаті вирази (цитації із літературних та інших культурних джерел: *God won't give out – the pig won't eat; kill two birds with one stone*) та кліше (мовні формули: *in the nick of time; at the speed of light; every cloud has a silver lining*) [52, 58].

Щоб визначити які саме є критерії, що дають можливість казати про певні поєднання слів як про ФО, а також які саме характеристики фразеологічних одиниць і критерії фразеологічності, ми проведемо огляд найбільш відомих і переконливих теорій, що представлені у різних напрямках фразеології.

Назарян А.Г. вважає, що ФО – це роздільнооформлена одиниця мови, яка характеризується повним або частковим переосмисленням компонентів [37, 42]. Л. Г. Скрипник визначає ФО, як «стійкі сполучення двох і більше слів, що створюють семантичну цілісність і відтворюються у процесі мовлення як готові словесні формули» [46, 7]. В. П. Жуков ФО називає «стійку роздільнооформлену відтворювану одиницю мови, наділену цілісним (зрідка частково цілісним значенням) і здатну сполучатися з іншими словами» [23, 6]. Л. Г. Авксентьев до головних ознак ФО відносить семантичну цілісність, метафоричність і роздільнооформленість [1, 13].

Саме таким загальновизнаним ознакам ФО як роздільнооформленість, семантична цілісність, стійкість та відтворюваність В. М. Мокієнко додає експресивність [35, 167]. Важливість експресивності підтримують В. М. Телія [51, 84] та В.Д. і Д.В. Ужченки та називають ФО «семантико-конотативним зображенням реалії» [55, 16].

За М. Ф. Алефіренком ФО – це «аналітичний за структурою, але семантично цілісний і синтаксично неподільний мовний знак, який утворюється внаслідок інтегративної дифузії лексичних і граматичних значень свого вільносинтаксичного генотипу, зумовленої процесами вторинного семіозису» [2, 4]. Але відповідність ФО граматичним категоріям не може вважатися їх основною ознакою, оскільки існує значна кількість предикативних ФО, що унеможлиблює їх співвіднесення з частинами мови.

Початок типологій фразеологічних одиниць в радянській лінгвістиці поклали роботи академіка Виноградова В.В., завдяки яким ФО отримали конкретне й обґрунтоване визначення саме як лексичні одиниці з особливою семантичною своєрідністю [16, 182].

Як відомо, Виноградов В.В., розділяв ФО на три типи, а саме на такі:

- 1) фразеологічні зрощення, або ідіоми – це невмотивовані одиниці, що виконують функцію еквівалентів слів;
- 2) фразеологічні єдності – це вмотивовані одиниці з єдиним цілісним значенням, які як правило з'являються від злиттів значень лексичних компонентів;
- 3) фразеологічні сполучення – це звороти, які мають в одному з компонентів фразеологічні пов'язані значення, що з'являються лише щодо певної групи понять та їх словесних позначок. [16, 188].

Отже, В.В. Виноградова розрізняє дві перші групи як – зрощення та єдності, які відокремлюються одна від одної за ознакою вмотивованості фразеологічної одиниці, а третю групу виділяє як – фразеологічні сполучення, які вирізняються за ознакою лімітованої сполучуваності слів.

Шанський Н.М. доповнив вищевказану класифікацію Виноградова В.В., доповнивши її ще одним типом фразеологічних одиниць, а саме: фразеологічні вирази, що містять вживанні звороти, які є стійкими у своєму складі та не тільки є семантично подільними, а також складаються цілком зі слів з вільним значенням [58, 201–202].

За визначенням Куніна О.В., «фразеологічна одиниця – це стійке поєднання слів з повністю або частково переосмисленим значенням» [27, 210].

Кунін О. В. визначає сутність фразеологічності крізь поняття стійкості, під якою розуміє наступне: «обсяг інваріантності, властивий різним аспектам фразеологічних одиниць, що обумовлює їх відтворюваність в готовому вигляді й тотожність при узуальних і оказіональних змінах» [26, 46]. Основними показниками фразеологічної стійкості, за Куніним О. В., є:

- стійкість вживання – це показник того, що фразеологізм є одиницею мови, суспільним надбанням в даному мовному колективі, а не індивідуальним зворотом, що вжитий тим чи іншим автором. Використання фразеологізму не має характер цитування та завжди пов'язане з фразеологічною абстракцією;
- семантична ускладненість, по-різному проявляється у фразеології різних класів. До різних видів семантичної ускладненості відносяться: повне або часткове переосмислення значення, необразне перетворення значення, наявність архаїчних елементів у складі фразеологізмів і інші;
- роздільнооформленість, яка передбачає особливість будови синтаксичної єдності, яка полягає в тому, що складові одиниці є окремими словами, тобто граматично оформленими компонентами. На противагу цьому, щільнооформленість слова полягає в наявності загального граматичного оформлення для всіх його складових елементів. [27, 34]

Амосова М.М. виділяє два типи фразеологічних одиниць з використанням контекстологічного аналізу – фраземи та ідіоми. Дослідниця стверджує, що визначення сутності та меж об'єкта фразеології не може виходити зі спостережень над історичною динамікою мовних явищ, і що аналіз фразеологічного матеріалу повинен проводитися у плані синхронії. Вона виділяє таке значення терміну «фразема» – це одиниця постійного контексту, в якій є вказівний мінімум, що необхідний для актуалізації даного значення семантично реалізованого слова. Він є єдино можливим, постійним та не допускає варіювання. Другий компонент фраземи є вказівним мінімумом для першого. На відміну від фразем, ідіоми – це одиниці постійного контексту, в яких є вказівний мінімум і семантично реалізований елемент, що складають тотожність і представлені загальним лексичним складом словосполучення. Ідіоми характеризуються цілісністю значення [3, 139].

Смирницький І.А. надає розмежування ФО від ідіом. До ФО вчений відносить стилістично нейтральні звороти, що позбавлені метафоричності або

з часом втратили її; а ідіоми відокремлює, як одиниці, що засновані на метафорі, тобто на перенесенні значення. Характерною ознакою ідіом є віддаленість від звичайного нейтрального стилю, а також яскраве стилістичне забарвлення. У структурному відношенні Смирницький розділяє фразеологізми на – «одновершинні», «двовершинні» та «багатовершинні», в залежності від числа знаменних слів в їх складі [48, 143–145].

Підсумувавши можна сказати, що різні автори мають тенденцію визначати поняття по-різному, а у деяких випадках, вони можуть не надавати чіткого визначення певного терміну або явища, або об'єднувати декілька термінів, які багато вчених можуть розрізнити і відносити, а також надавати протилежні характеристики. Втім, здебільшого у порівняльних аналізах у переважній більшості чинних досліджень, ми маємо змогу виявити сукупність параметрів, які зазвичай використовуються у фразеологічних дослідженнях. Загалом, можна сказати, що фразеологія зокрема повинна стосуватися, принаймні, таких шести параметрів:

- характер елементів наявних у фразеологізмах;
- кількість елементів наявних у фразеологізмах;
- скільки разів має спостерігатися вираз, щоб він вважався фразеологізмом;
- допустима розбіжність між елементами, що наявні у фразеологізмах;
- ступінь лексичної та синтаксичної гнучкості наявних елементів;
- роль, яку відіграє семантична єдність і семантична непередбачуваність в формулюванні визначення.

Як і будь-які інші одиниці мови, ФО виконують певні функції. У загальному сенсі функція – це роль, яку цей елемент відіграє в діяльності тієї структури, частиною якої він є. [55, 28].

Деякі функції є постійними, а саме притаманними всім фразеологічним одиницям при будь-яких умовах їх реалізації, інші функції є змінними, властивими лише деяким класам ФО. До постійних функцій відносяться – комунікативна, нейтрально-номінативна та номінативна.

Комунікативна функція ФО – це їх здатність виконувати функцію засобу спілкування або повідомлення. Комунікація передбачає взаємний обмін висловлюваннями, а повідомлення – передачу інформації без зворотного зв'язку з читачем або слухачем.

Номінативна функція ФО – це співвіднесення ФО з об'єктами реального світу, в тому числі ситуаціями, а також заміна цих об'єктів в мовній діяльності їх ФО. Для читача функції ФО є характерне заповнення прогалін в лексичній системі мови. Ця функція властива переважній більшості ФО, оскільки вони не мають лексичних синонімів. Підвидами номінативної функції є нейтрально-номінативна і номінативна функції.

Нейтрально-номінативна функція є основною для ФО, наприклад, “brown paper” (обгортковий папір). При вживанні таких фраз в комунікації важливий сам факт позначення об'єкта, а не стилістичне використання фрази. Номінативна функція характерна і для семантично переданих ФО (ідіоматизмів та ідіофразеоматизмів), але вона не нейтральна, а стилістично маркована.

Також виділяють наступні функції ФО [44, 19–20]:

- 1) Нейтрально-оповідна. Основна функція ФО, завдяки якій виконується функція називання, при цьому вона не є нейтральною, оскільки стилістично маркована.
- 2) Стилiстична. У порiвняннi з нейтральним способом вираження, є особливою щодо цілеспрямованості мовних засобів, які використовується для досягнення стилістичного ефекту при збереженні загального інтелектуального змісту висловлювання.
- 3) Кумулятивна функція. Вона властива прислів'ям, позаяк вони є узагальненням життєвого досвіду народу, досвіду, який отримав суспільне визнання і реалізується в мовленні у вигляді поради, попередження тощо.

- 4) Директивна функція тісно пов'язана з кумулятивною функцією. Вона безпосередньо управляє, впливає і якоюсь певною мірою виховує та формує особистість.
- 5) Прагматична функція. Під цією функцією розуміється цілеспрямований вплив мовного знаку на адресата, що реалізовується в контексті. Є найважливішою функцією будь-якої одиниці мови, в тому числі й фразеологічної.
- 6) Кінцева функція. Ця функція полягає в тому, що фразеологізм є невеликим викладенням змісту попереднього висловлювання: це остаточно вирішено, рішуче й остаточно.

У західних наукових студіях на позначення ФО лінгвісти часто послуговуються терміном ідіома. Уперше цей термін був вживаний Смітом Л. П. стосовно мовних аномалій, які за його словами порушують закони граматики або лексики [51, 168].

З опертям на різні підходи до визначення терміну ідіома та його об'єму Ланглоц А. фіксує його широке та вільне розуміння, що призводить до того, що до ідіом як комплексних мовних конфігурацій відносять різноманітні сталі вирази такі, як мовні формули, кліше, прислів'я тощо. Серед характерних рис ідіом Ланглоц А. називає сполучуваність, стійкість та нерозкладність [68, 2–3].

Свенссон М. Г. розглядає нерозкладність як складний феномен, пов'язаний з образністю, вмотивованістю та ступенем прозорості значення [70, с. 82–92].

У сучасних закордонних дослідженнях з'являється розуміння ідіоми як різновиду ФО, оскільки більшість лінгвістів визначають її як «фразову одиницю, чиє значення неможливо вивести із її синтаксичних компонентів» [68, 79]. А термін ФО мовознавці починають вживати щодо різних типів сталих виразів.

Грейнджер С. та Пакот М. при розгляді фразеологічного матеріалу пропонують об'єднання класичного та дистрибутивного підходів та

розробляють типологію ФО, яка базується на функційних критеріях. До першого класу ФО вони відносять одиниці, яким властива номінативна функція (ідіоми, сталі порівняння, фразові дієслова тощо). Другий клас ФО виконує синтаксичну функцію (наприклад, складні прийменники й сполучники). Функція третього класу є суто комунікативною, вона об'єднує прислів'я та приказки, мовні кліше, слогани, крилаті вирази тощо [65, с. 42–45]. Подібна класифікація також пропонується Г. Бюргером [63, 67], А. М. Барановим і Д. О. Добровольським [8, 9].

Отже, узагальнення поглядів вітчизняних та закордонних лінгвістів на об'єкт фразеології дає підстави для висновку, що ФО притаманна низка специфічних характеристик, а саме: роздільнооформленість (ФО складається із двох та більше слів), цілісність значення (значення ФО формується у наслідок повного або часткового переосмислення вільного словосполучення-прототипу), відтворюваність у мові (ФО не створюються, а відтворюються у мові як готові цілісні словесні комплекси), відносна стійкість (ФО властива відносна постійність компонентного складу та структури) та виконання номінативної функції (образне позначення фрагментів об'єктивної дійсності).

Таким чином, все вищевикладене дозволяє стверджувати, що вчені сходяться на думці з приводу визначення та основних ознак ФО. Отже, ФО – це кілька слів, об'єднаних змістом, за формою являє собою цілісну структуру. Саме цілісність є основною ознакою ФО. Особливостями ФО можна вважати стійкість вживання, семантичну ускладненість, емоційне забарвлення.

1.2. Поняття соматизма.

Одною з основних якостей картини світу визнається її антропоцентричність, яка виражається в спрямуванні на людину. Неозорі простори, трудову та інтелектуальну діяльність, чуттєве сприйняття, все це людина вимірює через себе, розповсюджуючи своє бачення на навколишній світ.

Звернення до вивчення фразеологічних одиниць, що містять назви частин тіла, значною мірою зумовлено інтересом, що поступово зростав до лінгвістики останніх десятиліть щодо ролі людського фактора в мові, оскільки зрозуміти природу мови та пояснити її можна лише виходячи з людини та її світу.

Вперше у лінгвістиці термін «соматичний» був ужитий Вакком Ф. при дослідженні фразеологізмів естонської мови, до складу яких входили назви частин людського тіла і які були названі соматичними. [13, 30]

Термін «соматичний» використовується у медицині та анатомії для позначення речей, що «належать до людського тіла, тілесності» та протиставляється поняттю «психічний». У лінгвістиці цей термін починає активно використовуватись у другій половині ХХ століття, здебільшого у дослідженнях, що спрямовані на демонстрацію семантичного значення всього тілесного. [38, 57].

Поняття «соматизм» та «соматичний» мають різні значення. Цей термін у широкому значенні (від грецького походження «soma» (somatos) – тіло) – засіб для позначення тих явищ, що належать до тілесності. У вузькому сенсі, соматизм – це будь-яка значуща ознака, положення або рух людини й всього тіла людини [14, 24].

Отже, дамо визначення: «соматичні» ФО – це такі ФО, де один із компонентів виражений словом, тобто назвою якоїсь частини людського тіла.

На думку Чайко Т.Н., «Завдяки тому, що частини тіла постійно знаходяться перед очима, вони й стають своєрідними еталонами для порівняння» [58, 104]. Велику кількість соматичних фразеологізмів в різних мовах Чайко Т.Н. вважає природним явищем, пояснюючи це тим, що «соматичні лексеми, що входять до їх складу, мають високу здатність до метафоризації» [58, 106].

Куницька Н.В. також вказує, що «утворення соматичних фразеологізмів на основі метафоричного і метонімічного перенесення є найбільш продуктивним чинником їх появи» [28, 135].

Таким чином, можна констатувати, що соматизми, завдяки ясності функцій частин і органів тіла, які називаються цими одиницями, легкості їх алегоричного осмислення, мають підвищену продуктивністю у сфері утворення фраз. Виступаючи як універсальне явище, соматичні фразеологізми становлять значну частину будь-якої мови [17, 166].

Вакк Ф. говорив, що в групу соматизмів входять не тільки лексеми, які позначають тіло людини, але також і слова, які пов'язані з організмом не тільки людей, але й тварин також. У вузькому значенні соматизми – це ознаки, рух або положення тіла людини, в такому випадку термін охоплює всі форми соматичної мови, включаючи міміку, жести, симптоми душевних станів та рухів. На думку вченого, фразеологізми-соматизми є одними із найдавніших прошарків фразеології та складають одну із найбільш важливих частин фразеологічного складу естонської мови [13, 52].

Здебільшого, цей пласт фразеологічних одиниць наявний у будь-якій мові (за оцінкою Шубіної В.П. він становить близько 15% [61, 83], а Вайнтрауб Р.М. збільшив цю цифру до 30% [12]), що представляє особливий інтерес для дослідників, завдяки частотності та значущості з функціональної точки зору. Найпоширенішими та найбільш продуктивними частинами тіла у соматичних фразеологізмів є: голова/head, рука/hand та серце/heart [61, 86].

У процесі зіставлення фразеологізмів в різних мовах була виявлена закономірність, що стосується «семантичної орієнтованості на людину, названої подвійним антропоцентризмом фразеологічної системи [57, 102]: з одного боку, людське пізнання ґрунтується на концептуалізації уявлень про світ за допомогою тілесного досвіду; з іншого боку, отримана людиною інформація проєктується потім на його власне тіло. Цим пояснюється широке поширення в різних мовах ФО з соматичними компонентами; при цьому тіло стає «інструментом вимірювання і самоорієнтації людини в навколишній світ» [57, 16].

Соматичну фразеологію утворюють ФО, до складу яких входить назва частини тіла людини чи тварини. Людині властиво наділяти своїми якостями

рослин, тварин, об'єкти навколишнього середовища, а також неживі предмети, що надсилає нас до мовного антропоморфізму [32, 146]. Крім того, соматична лексика поєднується з численними стійкими асоціаціями, пов'язаними з релігійними, міфологічними, філософськими та іншими екстралінгвістичними контекстами.

Соматичні фразеологізми виступають як особливий клас антропокультурного рівня з цілісно-сисловою й експресивно-образною структурою, формування яких пов'язане безпосередньо з досвідом аналітичної діяльності людини в процесі пізнання навколишнього світу. Як великий клас фразеологічних одиниць, соматичні фразеологізми займають найважливіше місце в репрезентації базових культурних кодів: соматичного, тимчасового, просторового, предметного тощо. Відомо, що способи вербального подання культурних кодів детерміновані культурою мовної спільноти. Інтерпретація семантики фразеологізмів, в тому числі і їх образної складової, що включає доступні для сприйняття найменування (номінації частин тіла), дозволяє виявити особливості національно-культурної специфіки концептуалізації реального світу, в тому числі й людини, з урахуванням експресивно-оцінних конотацій. Соматичні фразеологізми є універсальним засобом номінації різних об'єктів, явищ і станів реальної дійсності, демонструючи тим самим принцип антропоморфного світосприйняття.

Соматична фразеологія характеризується наявністю в мовах численних аналогів, що пояснюється не тільки запозиченнями, а й загальними закономірностями, які призводять до виникнення подібних за змістом фразеологічних одиниць, «демонструють універсальний характер перенесення соматичних лексем, їх функціонально-семантичну динаміку у складі фразеологічних одиниць» [17, 162].

Соматичні фразеологізми здебільшого становлять метафоричні або метонімічні мовні звороти, засновані на спостереженнях за поведінкою людини або тварини: *step on smb's toes* – зачепити чийсь почуття [18, 83].

Під час вивчення національної специфіки соматизмів, ми можемо натрапити на таке поняття як «соматичний код культури». Це поняття виявляє особливості світосприйняття носіїв мови. Соматичні коди різних культур відрізняються своєю національною своєрідністю з метою збереження своїх особливих та універсальних рис. Таким чином, використовуючи у мові частини тіла ми можемо передати досвід народу, який є носієм цієї мови, а також описати якості людини, позитивні або ж негативні.

Ідентичність проявів емоцій у представників різних рас і народів підкреслюється семантикою СФО, чого не можна сказати про звичаї та ритуалах, які показують унікальність тієї чи іншої культури, що також позначається на мові [57, 90].

Національно-культурна семантика відбиває специфічне сприйняття реалій кожним етносом, спирається на особливі фонові значення про фрагмент дійсності, властиві кожному окремому народу, культурній спільності, а метафори з яскраво вираженою національно-культурною семантикою є невіддільною частиною й одним із засобів формування мовної картини світу. Як підкреслює мовознавець Дж. Локофф, метафора пронизує все наше повсякденне життя й проявляється не тільки в мові, а й у мисленні та діях людини [67, 12]. Так, фразеолог О. Селіванова відзначає, що в українській мові є наступні стереотипні властивості соматизмів: 1) голова – предикати фізіологічної та мисленнєвої дії, пам'яті, психічних і емоційних станів людини, її поведінки, розумові здібності, життя – смерть; 2) око – спектр зорового сприйняття, знання, спостережливості, досвідченості, кмітливості, знаки людської поведінки, експресивне позначення психоемоційних і фізіологічних станів; 3) вухо – слухове сприйняття; 4) ніс – підсвідоме, інтуїтивне передбачення, чванливість, уподібнення до гострого предмета [65, 86].

Але, наприклад слово живіт – в англійській мовній культурі означає рішучість та хоробрість (a strong stomach, to have the stomach for something).

Тоді як в українській мовній культурі живіт є символом життя (не на живіт, а на смерть, класти душу на живіт, не шкодувати живота свого) [57, 8].

В будь-якій ситуації національно-культурні елементи відіграють завжди важливу роль. Саме тому при вивченні та дослідженні мовних фактів лінгвісти звертають увагу на зв'язок мовних фактів та культури і національного етносу. За допомогою фразеологізмів народ ідентифікує свою національну самосвідомість. Якраз використання тих чи інших фразеологізмів вказує на менталітет та світобачення народу. За словами Савченко Л.В. – фразеологія змальовує фрагменти історії, культури, релігії, етнографії, національний характер народу [41, 522].

У сучасній лінгвістиці приділяється значний інтерес концепту соматичності щодо “образу людини” проявляється в уявленні про своє “Я”, які мають свій початок від найдавніших форм усвідомлення світу. Рефлексія над власним тілом, його межами, будовою складається в систему образів і уявлень, що є джерелом концептуалізації внутрішнього світу людини за образом і подобою зовнішнього. Спосіб опису непередметних сутностей, охоплюють психологічні, ментальні, соціальні та інші явища, які здійснюються через фізичні прояви, які ми можемо спостерігати на практиці.

Сайфі Л.А. розглядає параметризацію та об'єктивацію різних іпостасей людини, а саме: Я-фізичне, Я-інтелектуальне, Я-емоційне, Я-соціальне, Я-розумне. [43, 56]

Козлова Т.В. розрізняє синоптичної класифікації, що були розроблені на матеріалі словника, що включає ідіоматичні вирази із соматичним компонентом. У середині кожної сфери, що представляє ту чи іншу іпостась, тотожні або близькі за значенням ідіоми об'єднуються в мікросфери, розряди та таксономічні ряди з більш частковим значенням. [30, 36]

Я-фізичне: 1. Організм людини. 2. Фізичне сприйняття. 3. Здоров'я. Самопочуття. 4. Фізичні можливості та стани людини: фізичні можливості; фізичний стан. 5. Зовнішній вигляд людини. 6. Фази людського життя. 7. Потреби, звички. 8. Рухи, положення тіла.

Я-інтелектуальне: 1. Інтелектуальні здібності та стани. До інтелектуальних здібностей та станів відносять: розум, розуміння, здібності; мудрість; відсутність інтелекту, дурість; інтелектуальні стани. 2. Свідомість, передчуття, інтуїція. 3. Пам'ять. 4. Уява. 5. Мислення. 6. Бажання. 7. Вольові дії та стани. 8. Властивості особистості, а саме: темперамент, риси характеру: риси характеру, що показують ставлення до інших; риси характеру, що відбивають ставлення себе; риси характеру, що відбивають ставлення до речей; риси характеру, що відбивають моральну сутність; риси характеру, що відбивають вольові якості.

Я-емоційне: 1. Емоційні дії та стани: позитивні емоційні дії та стани: «Радість, задоволення, щастя», «Симпатія (приятель)», «Кохання», «Почуття полегшення». 1.2. Негативні емоційні дії та стани: «Горе, нещастя, смуток, зневіра, жаль, страждання», «Гнів», «Прикрість, розчарування, огида», «Зневага», «Тривога», «Боязнь, страх, жах», «Невпевненість, збентеження, сором», «Вина». 1.3. Чуттєво-нейтральні стани: «Цікавість, здивування», «Байдужість». 2. Емоційне ставлення, що спрямоване на об'єкт. 3. Естетичні почуття. 4. Каузатія почуттів. 5. Прояв почуттів.

Я-соціальне: 1. Діяльність: 1.1. Загальна характеристика (осудження лідарства; неробство); 1.2. Результат; 1.3. Чинники, що впливають діяльність; 1.4. Ділові та професійні якості; 1.5. Характеристика діяльності; 1.6. Темп діяльності; 1.7. Використання знаряддя праці процесі діяльності. 2. Звичай, традиції, забобони. 3. Поведінка, вчинки людини: 3.1. Поведінка; 3.2. Вчинки, дії. 4. Людина у суспільстві: 4.1. Соціальне становище, публічність; 4.2. Сім'я. Родичі; 4.3. Виховання. Вміння та навички. 5. Відносини у суспільстві: 5.1. Відносини між людьми; 5.2. Ставлення до чогось; 5.3. Відносини володіння.

Я-мовно-розумове: 1. Говоріння та мовленнєве спілкування. 2. Вираз думок та почуттів. [30, 37–41]

Підсумовуючи, соматична лексика – це своєрідна цілісна система, яка має склад лексичних одиниць, що використовуються для позначення об'єктів номінацій. Соматизми мають великий потенціал до фразоутворення, що

характеризується стійкістю і високою частотністю вживання. До того ж соматична широковживана лексика, володіє розвиненою семантичною структурою і високою експресивністю, адже вони викликають образні асоціації – з працею людини, зі сприйняттям світу, з інтелектом, відчуттями та життям, а за допомогою фразеологічних одиниць можна вивчити та дослідити особливості тої чи іншої культури. Тож, соматизми беруть найактивнішу участь в утворенні фразеологізмів і формуванні їх значення.

1.3. Фразеологізми з соматичним компонентом.

Як і будь-яка мова в цілому, як і будь-яка мовна одиниця, соматичні фразеологізми також не з'явилися спонтанно, а з'явилися в мові як природний наслідок еволюційного процесу в широкому розумінні цього поняття, який тривав протягом всієї історії розвитку та становлення мови. Хоча фразеологічний склад мови відрізняється відомим ступенем стійкості, він, подібно до лексичного складу, також схильний до різного роду змін. Так, може змінитися кількісний склад фразеологізмів мови шляхом втрати деяких фразеологізмів або появи нових, може змінитися співвідношення груп, розрядів фразеологізмів за їхньою стилістичною характеристикою і т.д. При обрисі кордонів поняття «сучасна фразеологія» мають бути неодмінно враховані всі перераховані та інші можливі історико-часові зміни всередині цього пласта мови. [37, 82]

Причиною постійної уваги до соматизмів є той факт, що процес усвідомлення себе серед навколишньої дійсності й визначення себе як особистості людина почала з відчуттів, що виникають безпосередньо через органи чуття і частини власного тіла. Тому, як і будь-яка мова в цілому, як і будь-яка мовна одиниця, соматичні фразеологізми також не утворилися спонтанно, а з'явилися в мові як природний наслідок еволюційного процесу в широкому сенсі цього поняття, який тривав протягом усієї історії розвитку і становлення мови.

Соматизми входять до основного складу ядра словникового фонду мови, цим пояснюється їх широке вживання у фразеологічних одиницях. За словами Данилов В.С.: «людське тіло виявилось одним з найдоступніших для спостереження і вивчення об'єктом, і слова, що позначають частини тіла людини, так само давні, як і сама людська свідомість». Також однією з основних причин вживання соматизмів у фразеологічних одиницях є те, що фразеологізми мають антропоморфізми. Тож, характерною рисою соматичної фразеології є наявність в мовах численних аналогів, дуже близьких по образній спрямованості словосполучень. Ця особливість різко відрізняє соматичні фразеологізми від інших тематичних груп одиниць. [18, 67–68]

У сучасній фразеології також представлені конвенційні соматичні фразеологізми (від лат. *convencionalis* – відповідний договору, умові) – фразеологізми, відповідні сталим традиціям, пов'язані зі специфічними умовами розвитку певного народу: особливостями історичного розвитку певної спільноти, ростом матеріальної та духовної культури (умовами побуту, сімейного устрою, господарювання і тому подібне), релігійними віруваннями, специфікою традиційних уявлень про світ (народних звичаїв, обрядів). [19, 27]

Майже всі соматизми є символічними утвореннями, що передаються від покоління до покоління на підсвідомому рівні.

Символ у процесі формування фразеологічної одиниці часто набуває національного характеру. Знання світу символів допомагають усвідомити картину реального світу, зрозуміти спосіб мислення наших пращурів, полегшують процес передачі інформації в межах фразеологічної одиниці.

Переважна більшість символів, що лягли до базису фразеологізмів із соматичним компонентом, є амбівалентними, що зумовлює виникнення різних значень фразеологічних зворотів і сприяє виникненню синонімічних та антонімічних пар.

Беручи за основу усталений в традиційному мовознавстві розподіл фразеологізмів за їх походженням, виділяють три основні класи соматичних фразеологізмів:

- 1) соматичні фразеологізми рідної мови;
- 2) запозичені соматичні фразеологізми;
- 3) фразеологічні кальки.

СФО передають розумову і мовленнєву діяльність людини, її психічний і фізичний стан, а також в цілому демонструють відносини між людьми (комунікативно-прагматичні якості) [46, 30].

Серед соматичних фразеологізмів переважає значна кількість одиниць, що містять два і більше різних компонентів соматизмів. Подібні ФО нерідко представлені в яскравій та образній формі – порівняння, ототожнення, семантичного «зближення», зіставлення і протиставлення зафіксованих у свідомості народу тих чи інших ознак, функцій частин тіла людини, будь-яких пов'язаних з ними асоціацій, як логічно з'ясовних, так і експлікується лише в даних ФО.

Як стверджує Мугу Р.Ю. [36, 129], соматизми виступають єдиним семантичним полем із загальною родовою ознакою «частини тіла людини та вияви її організму». Залежно від характеру об'єкта номінації, його функцій, соматизми поділяють на: сомонімізми (служують для позначення частин людського тіла: *arm, body, chin, ear, elbow, eye, face, finger, hand, head, knee, lip, mouth, nose, shoulder, tongue, tooth/teeth, whiskers*), остеонімізми (номінації кісток людського тіла та їхніх з'єднань: *ribs, vertebrae, bones, phalanges, nasal root, joints*), спланхнонімізми (найменування внутрішніх органів: *brain, heart, kidney, liver, lung, spleen, stomach*), ангіонімізми (служують для позначення кровоносної системи: *blood, flesh, marrow, skin*), сенсонімізми (назви органів чуття) та лексику на позначення хвороб і виявів людського організму: *eyes (vision), ears (hearing), tongue (taste), nose (smell), skin (touch), vestibular system (sense of balance and position in space, acceleration), stomach (hunger)*.

Ядро соматичної лексики містить три типи назв:

1. загальні позначення тіла/частин людського тіла і назви, пов'язані зі специфікою чоловічого і жіночого тіла (наприклад: *arm, beard, body, chin, ear,*

elbow, eye, face, finger, hand, head, knee, lip, moustache, mouth, nose, shoulder, tongue, tooth/teeth, whiskers та інші);

2. позначення внутрішніх органів, які забезпечують життєздатність і життєдіяльність людського організму (наприклад: *brain, heart, kidney, liver, lung, spleen, stomach*);

3. позначення субстанції (матерії) тіла людини та її органів (наприклад: *blood, flesh, marrow, skin*).

З погляду презентації соціокультурних знань в образній основі фразеологізмів виокремлюють дві групи СФО: національно-культурні СФО (власне англійські); міжкультурні СФО (запозичені з інших мов).

Національно-культурні фразеологізми із соматичним компонентом містять [17, 163]:

- 1) СФО, зумовлені соціально-історичними чинниками;
- 2) фольклорні СФО;
- 3) СФО, які походять від літературних джерел.

До групи міжкультурних входять такі:

- 1) СФО, джерелом виникнення яких є антична міфологія;
- 2) СФО, в основі яких лежить біблійна міфологія;
- 3) СФО, запозичені з інших європейських мов.

Також вирізняють натуральні соматичні та конвенційні соматичні фразеологізми. Натуральні соматичні фразеологізми – вислови, що виникають у будь-якій мові стихійно, незалежно від інших мов. На їх формування впливають 3 чинники:

- 1) навколишня дійсність (явища природи, які спостерігає людина, особливості еволюції тваринного і рослинного світу);
- 2) загальні закономірності розвитку світу (глобальні історичні події загальносвітового значення);
- 3) індивідуальні ознаки людини (її фізичні, психологічні особливості, риси характеру).

Отже, натуральні фразеологізми є загальними для різних мов.

Соматичну лексику в залежності від характеру об'єкта номінації можна розділити на 6 груп:

1. Сономічна лексика (частини й області людського тіла);
2. Ангіонімічна лексика (кровоносна система);
3. Остеонімічна лексика (кістки тіла та їх з'єднання);
4. Лексика для позначення хвороб;
5. Спланхнонімічна лексика (внутрішні органи);
6. Сенсонімічна лексика (органи чуття).

За семантичними ознаками виділяють такі десять лексико-семантичних груп соматизмів: характер (*brainiac; to have heart of gold/big/soft/kind heart; real hothead; tight-fisted; to be a pain in the neck*), фізичний стан (*to hang/lose one's head; to keep one's head; a level head; to have butterflies in one's stomach*), відчуття-стан (*heart is bleeding; lie at smb's heart; lie at smb's heart; to have a gut feeling*), відчуття-відношення (*one's heart goes out to; one's heart warms towards her*), розумова діяльність (*wrap your brain around something; have something on the brain*), якісна характеристика людини (*sweet tooth; get out of hand; all thumbs; loose lips sink ships*), соціальне положення (*blue-blooded; blue-eyed boy; blood brother*), ступінь віддаленості від об'єкта (*from head to foot; head over heels; over head and ears*), портрет (*face that would stop a clock; (all) skin and bone*), дії та вчинки людини (*brain washer; to pull smb's leg; to get under smb's skin; brain washing; to poke one's nose into smth*). Ці лексико-семантичні групи дозволяють проводити диференціацію як загальних рис, що властиві всьому мовному колективу, так і специфічні особливості фразеологізмів з соматичним компонентом в різних мовах [36, 12].

Апресян В. Ю. і Апресян Ю. Д. виділяють сім систем, функціонування соматизмів, що відбувається за участю якого-небудь органу або органів [4, 13]:

1. сприйняття (органи тіла «сприймати»);
2. фізіологія (тіло в цілому, «відчувати»);
3. моторика (частини тіла, «робити»);
4. бажання (воля, «хотіти»);

5. інтелект (розум, «думати про»);
6. емоції (душа, «відчувати»);
7. мова (мова, «говорити»).

Дослідники відзначають специфіку взаємодії вказаних систем, що проявляється в тому, що: а) вони утворюють послідовність систем, що мають властивість до ускладнення (від сприйняття до мови); б) володіють складнішою системою емоцій, оскільки будь-яке душевне переживання активує всі інші системи людини; у) один орган може бути пов'язаний з цілим рядом систем.

Також, на думку деяких вчених (Верещагін Е.М., Костомаров В.Г.) соматизми належать до концепції, що полягає в тому, що жива істота – є Я – фізичне та складається із наступних компонентів:

1. Організм людини;
2. Фізичне сприйняття;
3. Здоров'я. Самопочуття;
4. Фізичні можливості та стани людини;
5. Зовнішній вигляд людини;
6. Фази людського життя;
7. Потреби, звички;
8. Рухи, положення тіла [14, 7].

Наявність і в українських, і в англійських фразеологічних єдностей загальних першоджерел: Біблія, французькі фразеологізми, літературні твори знаменитих письменників, цитати, висловлювання історичних особистостей тощо – вплинуло на подібну і стилістичну схожість даних словникових одиниць.

В результаті історичних змін застарілі соматизми можуть піддаватися різноманітного роду змінам. Вважається, що деякі з подібних соматизмів могли виявитися основою або джерелом для виникнення в сучасній мові абсолютно нових соматичних одиниць. Так, наприклад, відомий соматичний фразеологізм «око за око» міг виникнути через структурну асоціацію із

застарілим фразеологізмом «око на око», який має зовсім іншу семантику. [14, 16–18].

Подібні асоціативні модифікації можна простежувати у системі української фразеології. Однак, історико-часові процеси в різних мовах розвиваються різними шляхами, а тому призводять до різних результатів. Тут проявляються культурознавчі, національні, ментальні чинники, які по-своєму демонструють специфічні особливості кожної мови.

Проте, якщо нині перекладати ФО з української мови на англійську і навпаки, це може привести до зміни образності. Вважається, що плин часу має наслідки, що призвели до деяких видозмін в досліджуваних нами мовах, внаслідок чого відбулася своєрідна трансформація тотожних фразеологічних єдностей “*A heavy heart*” («важке серце») – «камінь на серці», “*Between the devil and the deep blue sea*” («Між дияволом і глибоким синім морем») – «між молотом і ковадлом», “*Don't teach your grandmother to suck eggs*” («не вчить свою бабусю висмоктувати яйця») – «яйця курку не вчать» тощо.

Представимо короткий огляд явищ пов'язаних із ФО, які були викликані процесом історичного розвитку мови [26, 120–124]:

1. **Розширення значення фразеологізму** передбачає збільшення кількості денотатів, із якими співвідноситься фразеологізм, тобто охоплення фразеологічною одиницею ширшого кола понять, ніж раніше. Подібного типу зміни можуть мати такі прояви: а) розширення кола слів, з якими поєднується фразеологічна одиниця та б) поява нового значення, яке не було зафіксованого в ранніх джерелах. Наприклад: 1) *лізти у вічі* – прагнути бути поміченим; привертати до себе чиясь увагу; підняти руку. 2) *колоти очі* – дорікати, соромити будь-кого; викликати досаду, роздратування у будь-кого; 3) *(бути) на ногах* – навстоячки; вставши від сну; у клопотах, у русі, у роботі, не відпочиваючи; бути здоровим, не хворіти; без постільного режиму. 4) *поставити на ноги* – допомогти комусь поправити свій стан; вилікувати, позбавити хворобу; відкрити важливу у житті дорогу; ростити, виховувати,

доводити до самостійності; змусити активно діяти; хвилювати, хвилювати, бити на сполох.

2. **Звуження значення фразеологізму** є процесом, протилежним розширенню, тобто, в такому випадку в значенні фразеологічної одиниці спостерігається зменшення, скорочення кількості денотативних зв'язків.

Наприклад, соматичний фразеологізм *«зійти з рук»* у XVIII-XIX століттях був відомий і широко вживався у двох значеннях: 1) залишитися без покарання, без поганих наслідків; 2) бути проданим (про товар). Вже пізніше, у словниках XX століття, було збережено лише перше значення виділеного соматизму, друге значення відзначається як застаріле. Це дає нам підставу констатувати наявність у сучасній українській мові однієї денотативної співвіднесеності фразеологізму *«зійти з рук»*.

3. **Абстрагування значення** – це явище розуміється як втрата семантичної структури фразеологічної одиниці денотативного зв'язку, а саме – втрата співвіднесеності значення компонентів з конкретним предметом чи групою конкретних предметів навколишньої дійсності.

Наприклад, у сучасних фразеологічних та етимологічних словниках відзначається єдине значення семантичного фразеологізму *«вдарити по руках»* – домовитися, дійти взаємної згоди биттям руки в руку. Але тут же дається нотаток, який повідомляє: «мовиться про вживання як просторіччя при досягненні згоди про шлюб між батьками нареченого та нареченої». Раніше соматизм *«вдарити по руках»* був ритуальним виразом, зворотом, що показує обряд або народний звичай з одним денотатом – згода в обговоренні шлюбу. Надалі кількість денотатів поступово збільшувалася, і, нарешті, будь-який акт взаємної домовленості між сторонами став скріплюватися зазначеною ритуальною дією і відповідно вербалізовано фразеологічним зворотом *«вдарити по руках»*.

Розгляньмо на іншому прикладі, а саме виразі *«набити руку»*, яке у минулому вживалося у значенні: привчити твердо писати, або грати на якомусь інструменті. Надалі відбулося абстрагування конкретного значення,

що у результаті призвело до того, що зазначений фразеологізм отримав таке значення: набути вміння, мати досвід у певній справі. Саме в останнє значення виразу *«набити руку»* зафіксовано у сучасних словниках.

4. **Зміщення значення** – це зміна співвіднесеності фразеологічної одиниці з тим чи іншим денотатом. Наприклад, соматичний фразеологізм *«накласти руку»* спочатку мав значення: «попрацювати», зараз він відомий у значенні «привласнити, опанувати, заволодіти»; фразеологізм *«на руках»*, що вживається в сучасній мові у значенні «в наявності», раніше характеризувався значенням «у зберіганні».

5. **Відособленість** – це результат зміщення значень фразеологізму. Наприклад, соматичний фразеологізм *«з легкої руки»* у джерелах XVIII-XIX століть має значення: доброї години, щасливо, вдало. Словники XX століття підкреслюють дещо інший відтінок цього фразеологізму, а саме: вдалий почин, приклад.

6. **Заміна лексичних складових** відомого фразеологізму викликає порушення складу останнього. Це явище стосується переважно застарілих слів, що вийшли з активного вживання.

Порівняємо, наприклад: *«віч-на-віч»* – замість *«око на око»*.

Іноді трапляються випадки заміни всієї фразеологічної одиниці новим фразеологізмом. У таких випадках новий фразеологізм зазвичай повністю витісняє застарілий із вживання.

Наприклад: *«не з руки»* – замість *«не рука»*; *«ніс до носа»* – замість *«ніс з носом»* тощо.

Застарілі форми аналізованих фразеологізмів зустрічаються здебільшого у творах художньої літератури XVIII–XIX століть, у сучасній літературі вони використовуються лише задля спеціальних стилістичних цілей.

Зазначимо, що вищезазначені процеси, викликані еволюційними змінами соматичних фразеологізмів, не завжди проходять прямолінійно. Через це часте вживання фразеологізму в одному зі значень або в одній з форм стає кращим для вибору, а друге значення/форма – допустимим. У результаті

поступово допустиме значення/форма стає невживаним і звужується денотативна співвіднесеність фразеологічної одиниці.

Таким чином, ми спробували загалом надати уявлення про процес розвитку ФО з соматичним компонентом та становлення соматичних фразеологізмів, в результаті якого вони набули міцної структурної форми та певного семантичного вираження і як такі закріпилися у фразеологічній системі мови. Отже, соматична фразеологія є суттєвою частиною фразеології, значущою в культурологічному відношенні, стійкою та водночас динамічно розвивається. Більш того, соматична фразеологія є універсальною категорією, оскільки вона існує в усіх мовах і має значну питому вагу у фразеологічному фонді будь-якої мови.

1.4. Особливості перекладу фразеологізмів з соматичним компонентом.

Фразеологізм є однією з мовних універсалій, яка залишається актуальною для досліджень в різних галузях наукових знань: в лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, філософії, логіці, країнознавства і, безумовно, перекладознавстві. Так, спірні питання перекладу фразеологізмів набули теоретичну завершеність завдяки роботам Куніна О.В., Рецкер Я.І., Флоріна С.П.

Проблематика перекладу ФО зумовлена тим, що семантика цих стійких словосполучень об'єднує в собі цілий спектр предметно-логічних і конотативних компонентів, де найважливішим є вибір відповідників в мові перекладу, а саме: переносний або образний компонент значення фразеологізму; національно-етнічний компонент значення фразеологізму [15, 179]. Ці елементи складають інформаційно-експресивний комплекс, змістовну цілісність, що здатні зробити вираз більш емоційним, додати йому виразності, викликати ті чи інші культурні асоціації.

Відповідно, для перекладу фразеологізмів слід підбирати вирази, які відповідають менталітету і культурі носіїв мови перекладу, без прагматично

невиправданого порушення мовних норм цільової мови. І оскільки переклад фразеологізмів передбачає глибинний аналіз їхнього змісту і (можливої або типової) міжмовною еквівалентності, необхідно зосередитися на фразеологічних одиницях із просторовою семантикою, які в мовах оригіналу та перекладу належать до одного концептуального поля.

Переклад фразеологічних поєднань зазвичай не викликає труднощів, оскільки в більшості випадків відповідність перекладу має таку ж, майже непомітну образність (або відповідну неметафоричну ступінь експресивності), як і в мові оригіналу: наприклад, *hospitals – проходити практику в лікарні, ways and means – способи й методи*.

Переклад фразеологічних сполук також не складає особливих труднощів, оскільки сенс таких словосполучень, з метафорично-асоціативним сполученням їх компонентів, є зрозумілим і його нескладно простежити: наприклад, *to rise to the occasion – бути на висоті; hug the coast – триматися берега; to catch the wind in a net – носити воду решетом*.

Фразеологічні зрощення є найскладнішими для перекладу, оскільки це невмотивовані одиниці, їх зміст завуальований в значній образності, і тому їх переклад зазвичай спрямований на розкриття цього прихованого сенсу описовим методом: наприклад, *drive home – пояснювати, розжовувати; to pull smb's leg – говорити неправду; to come off the grass – не втручатися; half seas over – бути напідпитку; to paint the town red – влаштовувати галасливий банкет*.

Залежно від наявності або відсутності в мові перекладу фразеологічних відповідників стійких словосполучень мови оригіналу, встановлені певні способи перекладу фразеологічних одиниць, а саме: за допомогою повних або часткових еквівалентів, фразеологічних аналогів, калькування стійких словосполучень і описової інтерпретації [37, 161–162].

Розглянемо характерні способи перекладу англійських локативних фразеологізмів на українську мову на відповідних прикладах, з позначенням особливостей вибору еквівалентних методів цільової мови [41, 234–236]:

1) повний еквівалент (відповідність з ідентичною або подібною структурою, лексичним складом, стилістичними характеристиками, значенням і образністю; він є найбільш адекватним, однак часто неможливим: зовсім не завжди в відповідних англійських і українських фразеологізмах збігається образність): наприклад, *to treat between the lines* – читати між рядків; *to cross the Rubicon* – перейти Рубікон;

2) фразеологічний аналог (простежується, коли з кількох синонімічних фразеологічних одиниць вибирається одна, саме та, яка найбільш адекватна в кожному окремому випадку): наприклад, *to hold one's ground* – не здавати своїх позицій/не годні поступитися ні на йоту;

3) антонімічний переклад (тобто вираз негативного значення мови оригіналу за допомогою позитивної конструкції мови перекладу або навпаки): наприклад, *to keep one's head above water* – не впасти в борги;

4) відносний еквівалент (аналог; дуже подібний до англійського варіанту фразеологізму за значенням і стилістичними характеристиками, але відрізняється за лексичним складом, образності або за граматичними ознаками): наприклад, *to play into somebody's hands* – грати комусь на руку; *to beat the air* – носити воду решетом; *Grass does not grow under one's feet* – під лежачий камінь вода не тече;

5) описовий переклад (застосовується, коли при перекладі передається значення англійського фразеологізму з допомогою вільного словосполучення без збереження образності): *all in all* – беручи все до уваги; *to go one's own way* – обережно просуватися; *to be beside the point* – не стосуватися до справи. Цей спосіб застосовується тільки тоді, коли не працюють інші способи);

6) калькування (спосіб перекладу, коли англійський фразеологізм перекладається послівно; він застосовується, якщо потрібно виділити образну основу фразеологічної одиниці, або якщо англійський зворот не може бути перекладений за допомогою інших способів перекладу): наприклад, *free as the wind* – вільний як вітер, *instrument of peace* – інструмент миру, *to have the last word* – мати останнє слово.

Отже, докладніше розглянемо еквівалентний переклад ФО з соматичним компонентом, відмінною особливістю фразеологічних еквівалентів є те, що при їх використанні зберігаються як значення одиниць, що перекладаються, так і сенс, який вкладався в їх основний образ. Фразеологічні еквіваленти особливо характерні [45, 88–89]:

1) для фразеологізмів, у компонентному складі яких є найбільш частотні соматичні компоненти (мова, око, голова і т.д.). Наприклад: *sharp tongue* – *гострий язик*, *splitting headache* – *голова тріщить*;

2) для соматичних фразеологізмів, що використовують у своєму компонентному складі однакові соматичні лексеми, а тому і викликають у сприйнятті людей, що володіють українською мовою та англійською мовою однакові образи. Порівняємо, наприклад: *lose face* – *втратити обличчя*, *snatch sth. from under sb.'s nose* – *викрали з-під носа*;

3) для стійких поєднань з компонентами, що мають власні імена, що не мають українського або англійського походження, тобто. фразеологізми-інтернаціоналізми, кальки, висхідні до античності, біблійних оповідей та іншим іншомовним джерелам. Наприклад: *flesh and blood* – *плоть і кров*, *heel of Achilles* – *Ахіллесова п'ята*.

Варто також зазначити фразеологічні аналоги, що є такими відповідностями, у яких зберігається комплекс значень фразеологізму, але використовується інший образ. Наприклад: *it will make you long for more* – *пальчики оближеш*.

Вирізняють також безеквівалентні фразеологізми не відповідають іншій мові. Найчастіше вони містять у своєму складі архаїчний елемент або побудовані на метафоричному переосмисленні будь-якої місцевої реалії чи культуроніму. Значення таких фразеологізмів передається зазвичай описовим шляхом або за допомогою фразеологізму, що не містить соматичного компонента, або за допомогою лексичного синоніма. Наприклад: *not enough to swear by* – *з гулькін ніс*; *barn door wide shoulders* – *коса сажень у плечах*; *barn*

door wide shoulders; have one's head screwed on the right way – семи п'ядей у лобі.

Якщо говорити про фразеологічні запозичення з іноземних мов, можна сказати, що в основному вони характеризуються обмеженістю вживання, і лише частина їх міцно увійшла до активного словникового складу сучасної української мови. Наприклад: *visavi* (франц.) – віч-на-віч.

Той факт, що іноземні запозичення здебільшого не вкоренилися у фразеологічній системі української мови, можливо, пояснюється особливостями їхньої національної специфіки, а ті з них, які набули певного поширення, або співіснують зі своїми російськими еквівалентами, або поступово поступаються місцем останнім.

Серед соматичних фразеологізмів, запозичених з іноземних мов, нерідко спостерігається поступове витіснення певної частини з фразеологічної системи сучасної української. Найчастіше це відбувається тому, що згодом усередині самої фразеологічної системи сучасної української мови з'являються фразеологічні кальки, які є дослівним перекладом відповідних іноземних фразеологізмів.

Порівняємо, наприклад:

«мати зуб» – калька з французького “*avoir une dent*”;

«розбивати вщент» – калька з німецької “*aufs Haupt schlagen*”;

«вставати з лівої ноги» – калька з французької “*se lever du pied gauche*”;

«йти в ногу» – калька з французької “*marcher au pas*”;

«легка рука» – калька з французької “*avoir la main logere*”;

«земля горить під ногами» – калька з німецької “*Boden brent ihm unter den Fuben*”;

«від щирого серця» – калька з французької “*de tout mon coeur*”;

«попри обличчя» – калька з німецької “*ohne Ansehen der Person*”.

Оскільки кожна мова підпорядковується певним синтаксичним, граматичним та семантичним нормам, то зрозуміло, що в результаті калькування (інакше кажучи, простого копіювання) з'являються

фразеологізми, в яких реалізовані іноземні семантико-синтаксичні відносини, що запозичуються у мову. З іншого боку, часто калькування породжує у мові нові фразеологічні моделі, й у певному сенсі це можна розглядати, як еволюційний процес.

У підсумку можна сказати, що при перекладі фразеологізмів виникають труднощі, зумовлені відмінностями у двох мовах семантичних полів фразеологічних одиниць, що часто пов'язано з екстралінгвальними умовами: культурою, історією, побутом народів. Залежно від наявності або відсутності в цільовій мові фразеологічних мовних відповідностей стійких словосполучень мови оригіналу встановлені певні способи перекладу фразеологічних одиниць. Однак, безумовним показником ефективності певного способу перекладу є контекст, яким перекладач і повинен керуватися у своїй роботі з фразеологізмами, навіть якщо в мовах оригіналу та перекладу вони належать до одного концептуального поля. Дослідження типології контекстуальної компенсації в перекладі досліджуваних нами фразеологічних одиниць може бути однією з перспектив подальшого дослідження.

Висновки до розділу 1.

Таким чином, ми можемо дійти наступних висновків.

Фразеологія – це розділ науки, що вивчає стійкі поєднання слів що належать до різних функціональних стилів і володіють експресивним забарвленням які виникли на основі образного уявлення дійсності та показують повсякденний або культурно-історичний досвід, можуть містити залишки фольклорних, релігійних, міфологічних або літературних текстів, сформовані за критеріями роздільнооформленості та відтворюваності мають ознаки семантичної цілісності, стійкості, метафоричності.

Фразеологічна одиниця – це лексично оформлена, відтворювана білексемна або полілексемна група слів у загальному вживанні, яка має відносну синтаксичну та семантичну стійкість, може бути ідіоматизована,

може виконувати коннотативну та емпатичну або інтенсифікуючу функцію в тексті.

Фразеологізми класифікуються як: фразеологічні сполучення (словосполучення, в складі яких один із компонентів зберігає своє пряме значення), ідіоми (словосполучення із повністю переосмисленим значенням компонентів), мовні штампи (відтворювані стилістично забарвленні словосполучення), паремії (прислів'я та приказки), крилаті вирази (цитатії із літературних та інших культурних джерел) та кліше (мовні формули). ФО виконують постійні, притаманними всім фразеологічним одиницям при будь-яких умовах їх реалізації та змінні, властиві лише деяким класам функції. До постійних функцій відносяться – комунікативна, когнітивна та номінативна. Підвидами номінативної функції є нейтрально-номінативна і номінативна функції. Також виділяють: нейтрально-оповідну, стилістичну, кумулятивну, директивну, прагматичну, кінцеву функції ФО.

Соматичні фразеологізми виступають як особливий клас антропокультурного рівня з цілісно-сисловою й експресивно-образною структурою, формування яких пов'язане безпосередньо з досвідом аналітичної діяльності людини в процесі пізнання навколишнього світу. Соматичну фразеологію утворюють ФО, до складу яких входить назва частини тіла людини чи тварини. Людині властиво наділяти своїми якостями рослин, тварин, об'єкти навколишнього середовища, а також неживі предмети, що надсилає нас до мовного антропоморфізму.

Соматичність проявляється в уявленні про своє “Я”, яке має свій початок від найдавніших форм усвідомлення світу. Рефлексія над власним тілом, його межами, будовою склалася в систему образів і уявлень, що стали джерелом концептуалізації внутрішнього світу людини за образом і подобою зовнішнього. Спосіб опису непередметних сутностей, охоплюють психологічні, ментальні, соціальні та інші явища, які здійснюються через фізичні прояви. Цей універсальним засіб номінації різних об'єктів, явищ і

станів реальної дійсності, демонструє тим самим принцип антропоморфного світосприйняття.

В групу соматизмів входять не тільки лексеми, які позначають тіло людини, але також і слова, які пов'язані з організмом не тільки людей, але й тварин також. Соматизми – це ознаки, рух або положення тіла людини, включаючи міміку, жести, симптоми душевних станів та рухів. Соматичні ФО передають розумову і мовленнєву діяльність людини, її психічний і фізичний стан, а також в цілому демонструють відносини між людьми (комунікативно-прагматичні якості).

Залежно від характеру об'єкта номінації, його функцій, соматизми поділяють на: сомонімізми, остеонімізми, спланхнонімізми, ангіонімізми, сенсонімізми.

До способів перекладу фразеологізмів з позначенням особливостей вибору еквівалентних методів цільової мови належать: повний еквівалент який ураховує відповідність з ідентичною або подібною структурою, лексичним складом, стилістичними характеристиками, значенням і образністю; він є найбільш адекватним, однак часто неможливим; фразеологічний аналог простежується, коли з кількох синонімічних фразеологічних одиниць вибирається одна, саме та, яка найбільш адекватна в кожному окремому випадку; антонімічний переклад, тобто вираз негативного значення мови оригіналу за допомогою позитивної конструкції мови перекладу або навпаки; відносний еквівалент – аналог, дуже подібний до перекладеного варіанту фразеологізму за значенням і стилістичними характеристиками, але відрізняється за лексичним складом, образності або за граматичними ознаками; описовий переклад застосовується, коли при перекладі передається значення перекладеного фразеологізму за допомогою вільного словосполучення без збереження образності.

Калькування – це спосіб перекладу, коли перекладений фразеологізм перекладається послівно; він застосовується, якщо потрібно виділити образну основу фразеологічної одиниці, або якщо перекладений зворот не може бути

перекладений за допомогою інших способів перекладу. Оскільки кожна мова підпорядковується певним синтаксичним, граматичним та семантичним нормам, в результаті калькування з'являються фразеологізми, в яких реалізовані іноземні семантико-синтаксичні відносини, що запозичуються у мову. Часто калькування породжує у мові нові фразеологічні моделі, й у певному сенсі це можна розглядати, як еволюційний процес.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ “HEART”, “HEAD”, “BRAIN”, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ТА ПРИКЛАДИ ВЖИВАННЯ

2.1. Структурні особливості

Символічний сенс, яким наділяються частини тіла людини в семантиці лексико-фразеологічних одиниць, виражає не тільки особливості світогляду етносу, а й специфіку культури малих соціальних груп, які тісно залежать від національної культури й виступають як її похідної.

Фразеологізми об'єднуються в семантичне поле на основі загального поняття, реалізованого однаковими або різними компонентами. На основі загального поняттєвого змісту у них розвиваються загальні лексичні значення.

Так серед соматичних фразеологізмів англійської мови можна виділити кілька загальних значень [53, 257–259]:

1. Якісно-оціночної характеристики (to have a good *head* on one's shoulders – мати свою голову на плечах);
2. Стани фізичного або психічного (one *heart* sank into one's boots – серце пішло в п'яти);
3. Манери поведінки (to show one's teeth – посмішка);

Принципи структурно-граматичної класифікації фразеологічних одиниць з соматичним компонентом дозволили виділити такі їх види: дієслівні, субстантивні, адвербіальні, ад'єктивні.

Для дієслівних фразеологізмів англійської мови з соматизмами найбільш характерними є такі структурні типи: Verb + Noun (*lose head, bare heart, follow heart, win heart, give head, cloth ears, believe ears, bend ear, lend an ear, join hand*); Verb + Noun + Preposition (*bite head off, eat heart out, steel heart against, get head around, lay hand on*); Verb + Adjective + Noun (*break Priscian's head, have a fat head, have a big head, have a clear head, get a thick ear, turn a blind eye, turn a deaf ear; have big ears, whisper sweet nothings*); Verb + Adjective +

Preposition + Noun (*be young in heart, have best in heart*); Verb + Preposition + Noun (*learn by heart, known by heart, come to ears, clip over the ear, listen with half an ear*); Verb + Noun + Preposition + Noun (*like a hole in the head, strike fear into heart, go head to head, have head in the clouds, have rocks in head, have head above water, have wolf by the ears, live hand to mouth*).

Серед субстантивних соматичних фразеологізмів зустрічаються такі структурні типи (у порядку частотності фразеологізмів): Adjective + Noun (*heavy heart, faint heart, stout heart, bleeding heart, cool head, hard head, big head, fresh legs, virgin ear, hot hand, avocado hands, full hand, iron hand, old hand*); Noun + Preposition + Noun (*head over heels, a price on head, head of steam, head for a fall, head to head, apple of eye, a word in ear, music to ears, love-tooth in the head, game in hand, pair of hands, hand in hand, hand to mouth*); Noun + Noun (*rocket science, heart attack, baby brain, a head start, head hunt, leg man, leg work, elephant ear*); Noun + Preposition + Possessive Pronoun + Noun (*a roof over your head, a flea in your ear*); Adjective + Noun + Preposition + Noun (*good head on shoulders, right hand to God, a safe pair of hands*).

До менш типових відносяться такі фразеологізми: Noun + Conjunction + Noun (*heart and soul, hearts and flowers, arm and leg*); Noun + Noun-ed (*half-hearted*); Adjective + Noun-ed (*black hearted, warm hearted, wooden-headed, long-headed*); Noun + Preposition + Verb (*a leg to stand on*); Numeral + Noun (*five-cent head, first leg, first hand, second hand, four-eyed*)

Серед адвербіальних соматичних фразеологізмів зазвичай виділяють такі структурні типи: Adverb + Conjunction + Adverb (*now and then, now and again*); Preposition + Adjective + Noun (*on last leg, by own hand, in good hands*); Noun + Preposition + Noun (*heart of gold, a cry from the heart, heart of oak, heart of stone, heart to heart, sex on legs, ear to the ground, bird in hand, hand to hand, hand over hand*); Preposition + Noun + Preposition (*from hand to, at the hand of*); Preposition + Noun (*by heart, cross heart, around ear, by ear, in a pig's ear, in earshot, up to ears, up to neck, at hand, back of hands, off hands, out of hands*); Noun + Preposition (*hand on, hand off, hand over, hand round, hand to, hand up*);

Adverb + Preposition + Noun (*not much between the ears, dry behind the ears, easy on the ear, wet behind the ears, long in the tooth, close to hand*).

Серед нечисленних ад'єктивних соматичних фразеологізмів зустрічаються такі структурні типи: Adjective + Noun-ed (*good hearted*); Noun + Adjective (*autem prickear*). Серед таких фразеологізмів також виокремлюють підклас компаративних фразеологізмів, тобто таких, що мають у своєму складі порівнювальний компонент (*as, like*); Adjective + Preposition + Noun (*young at heart, cute as bug's ear, cute as a button*).

Створення наведених схем, що відповідають структурі певних груп досліджуваних фразеологізмів, зумовлено здатністю компонентів до взаємодії з іншими словами чи їхніми формами, тобто валентністю.

На структурному критерії базується класифікація дослідника Н. М. Шанського. Так, вчений розділив фразеологізми на дві групи:

- 1) ті, що за своєю структурою подібні до сполучень слів;
- 2) ті, що за своєю структурою подібні до повноцінних речень (до цієї групи найчастіше входять прислів'я та приказки).

Кількість фразеологізмів, які за структурою подібні до речень, загалом обмежена, адже запас прислів'їв, приказок та крилатих висловів у будь-якій мові є вичерпним.

Що стосується фразеологізмів, подібних за структурою до сполучень слів, то їх кількість в мові загалом не є обмеженою, особливо в англійській мові, де їх склад доповнюється фразовими дієсловами й великим різноманіттям сполучень прийменників з іншими частинами мови.

За структурним параметром фразеологізми класифікував також дослідник І.Є. Анічков, але він виділив вже не дві, а три групи фразеологізмів:

- 1) фразеологізми, що складаються з одного повнозначного й одного (двох) неповнозначного слова;
- 2) фразеологізми з двох повнозначних слів (без урахування неповнозначних слів);

3) фразеологізми, що складаються з трьох або більше повнозначних слів [47, 124–125].

Більшість англійських соматичних ідіом, пов'язані з трьома органами (head, foot, hand). Абсолютні еквіваленти, що містять у своїй структурі елемент на позначення тіла включають ідіоми, які мають однакове значення, є лексичними та семантичними відповідниками.

Наприклад, соматичні ідіоматичні вирази англійської та української мов *to have a head on one's shoulders* – *мати голову на плечах*, *dirty one's hands* – *забруднити руки*.

Ідіоматичні вирази, які є близькими еквівалентами, можуть відрізнятися використанням прийменників, мати різні граматичні форми дієслова (однина чи множина), прийменникові чи безприйменникові конструкції, зміна порядку слів (*hands down* – *опускати руки*, *bang one's hand against the wall* – *битися головою об стіну*).

Часткові еквіваленти можуть мати спільне лише на семантичному рівні. Лексично та синтаксично вони є відмінними та можуть мати різні лексеми на позначення тіла, використання іншого дієслова в ідіоматичному виразі, вживання складних та складених лексичних одиниць (*have eyes in the back of one's head* – *мати очі на потилиці*).

Ідіоми, які є нееквівалентними, не мають семантичного, структурного та лексичного відповідника (*handful* – *мала кількість*, *come to a head* – *критикувати*, *foot the bill* – *платити за когось*).

За граматичною приналежністю до певної частини мови ідіоми можна класифікувати на такі типи:

- дієслівні (*to get into one's head*, *to lose one's head*);
- субстантивні (*head and shoulders above*);
- прикметникові (*black hearted*);
- прислівникові.

Також однією з поширених та ґрунтовних класифікацій у якій структурно розглядався зв'язок між складовими частинами фразеологізмів – є

класифікація В. В. Виноградова. Ця класифікація має три типи фразеологізмів: сполучення, зрощення і фразеологічні єдності [16, 121].

Фразеологічні сполучення – це такі стійкі мовні звороти, в яких один із компонентів має самостійне значення, що конкретизується у постійному зв'язку з іншими словами, наприклад: англ. *tea and biscuits*, укр. шкіра та кістки.

Фразеологічні зрощення – це найскладніші стійкі сполучення, їх нероздільне значення не залежить від значення окремих компонентів, наприклад: англ. *odds and ends*, укр. бити байдики.

Фразеологічні єдності – це сполучення, у яких зберігається ознака семантичної роздільності складових частин, а звідси, і часткова умотивованість загального значення, наприклад: англ. *bail bond*, укр. паршива вівця.

Кунін О. В. в англійській мові виділяє п'ять основних структурних типів ФО, а саме [26, 65–67]:

1. Одновершинні ФО, тобто фразеологізми, які складаються з одного значущого та одного незначущого компонента, або одного значущого і двох або трьох незначущих компонентів.
2. ФО з частково предикативною структурою (тобто компоненти ФО + підрядне речення або підрядне речення без компонента, що тим визначається).
3. Фраземи, тобто ФО зі структурного підрядного і сурядного словосполучення.
4. Дієслівні ФО зі структурою фраземи з дієсловом в інфінітивній і зі структурою речення з дієсловом в пасивному стані.
5. ФО зі структурою простого або складного речення.

Найбільшу кількість фразеологізмів в англійській та українській мовах становлять фразеологізми з компонентами *hand* (рука), *head* (голова), *heart* (серце), *eye* (око), *foot* (нога), що пояснюється не тільки частотою вживання цих лексем, але і тим, що у фольклорних традиціях народів з ними пов'язано

безліч символів, які означають певні поняття, стани та вираження певних емоцій.

Будова тіла людини, в якому вершина статури – голова – управляє здатністю до прямоходіння на задніх кінцівках, подібно пірамідальній міфологічній концепції божественного устрою світу. Важливість голови як частини людського тіла, що вміщує мозок, органи зору, смаку, нюху, слуху і рот, проявляється в наявності значного числа мовних одиниць з опорними компонентами-соматизмами head, brain, face, eye, ear, nose, mouth, tongue в англійському сленгу [53, 257].

Зупинимося докладніше на характеристиці вокабули heart. В англійській мові вокабула heart за даними Оксфордського словника (Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, 1995), англо-українського словника В. К. Мюллера (Мюллер, 1969) має 12 лексем [69, 70]. Використовуючи терміни «вокабули» і «лексема», розуміємо їх завдяки представникам семантичної школи, очолюваної Ю. Д. Апресяном: вокабули – багатозначне слово, лексема – слово, взяте рівно в одному з його значень і визнане цілком самостійною двосторонньою одиницею мови):

1. Порожній орган в грудях, який розганяє кров по тілу;
2. Частина тіла, де розташований цей орган;
3. Центр людських думок і емоцій, особливо любові; здатність відчувати емоції;
4. Милий, мила – dear heart;
5. Ентузіазм, наснага;
6. Мужність, сміливість, відвага;
7. Центральна або найбільш значуща частина чого-небудь;
8. Сердечник – стан людини;
9. Внутрішнє листя, частина капусти;
10. Що-небудь у формі серця, особливо червоного кольору, покликане зображати серце як символ любові;
11. Масть карт, позначена символом серця; карти цієї масті.

12.Родючість.

Проаналізувавши знайдений нами мовний матеріал, ми з'ясували, що не кожна лексема вокабули “*heart*” дає ґрунт для утворення фразеологічних одиниць.

Серце – осередок людських емоцій і почуттів, саме тому навколо нього розташувалися фразеологізми, які передають різні емоційно-психологічні стани людини: страх, смуток, радість, спокій, любов тощо. Такі фразеологізми зазвичай виникають в результаті переосмислення метафоричних словосполучень, що описують відчуття незвичайного фізичного стану органу, яке порушення ритму діяльності (відчуття тяжкості, стискання, завмирання: серце падає, серце кров'ю обливається).

Крім того, кількість утворених від окремих лексем соматичних фразеологізмів неоднакова. У випадках, де це представляється можливим, з метою зіставлення ми підбираємо до англійських фразеологізмів українські аналоги.

Перша лексема вокабули *heart* – орган в грудях, який розганяє кров по тілу, з'явилася базою всього лише двох фразеологізмів:

1) *I cross my heart and hope to die* – досл. «я розсікаю своє серце з надією померти». Цей фразеологізм вживається носіями мови як присягання в правдивості слів. Словом «серце», в цьому випадку, позначається як життєво важливий орган, розсічення якого неодмінно приведе людину до смерті [69, 45].

2) *One's heart misses a beat/One's heart skips a beat* – досл. «серце пропустило удар».

Даний фразеологізм носії англійської мови вживають в тих випадках, коли хочуть висловити сильне здивування чому-небудь. У цей момент, з англійської мови, серце немов завмирає (напр. в українській мові: серце завмерло), пропускаючи серцеві поштовхи.

Підклас зі структурою Adjective + Noun і атрибутивним зв'язком між компонентами [8, 75]. Характерною ознакою даних фразеологізмів англійської

мови є взаємозамінність обох компонентів, для української мови таке явище характерне в набагато меншому ступені: *single heart (mind); a kind (soft, sympathetic, warm) heart;*

Notwithstanding her warm heart and truly Christian humility, Miss Langton had an intimate conviction of her own value... (W. Maugham).

“No”, answered the Linnet, «I don't think he was distinguished at all, except for his kind heart, and his funny, round, good-humored face (W. Maugham) [48, 82].

Найбільш численну фразеосемантичну підгрупу становлять фразеологізми зі значенням «стриманість»: *have one's brain on ice.*

Внаслідок аналізу соматичних компонентів, було виявлено, що найбільш частим словотворчим соматичним компонентом є лексема «head». Звідси виникає безліч значень:

1) соматичні фразеологізми зі значенням розуму (*мати ясну голову – a clear head, мати свою голову на плечах – to have a good head on one's shoulders, a wooden head – безголовий*).

When people have wooden heads, you know, it can not be helped. – Коли у людини замість голови колода, тут вже нічого не поробиш;

2) соматичні фразеологізми, що виражають фізичний та психологічний стан людини [46, 145]:

повісити/похнюпивши голову – *to hang/lose one's head*

- *Dr. Macphail bent down – he was not a man to lose his head in an emergency – and turned the body over. (WS Maugham, “Complete Short Stories”, “Rain”)*

- *Доктор Макфейл нагнувся – він був не з тих, хто губиться в скрутну хвилину, – і перевернув тіло;*

не втрачати голови – *to keep one's head*

- *The situation was serious, but he kept his head. (WS Maugham, “Complete Short Stories”, “The Door of Opportunity”)* [74, 347].

- *Положення було серйозне, але Олбан не втрачав самовладання, зарити голову в пісок*

- *to bury one's head in the sand*

I loved even your so very British talent for hiding your head in the sand when you can no longer avoid the ugliness before your eyes. (D. Cusack, Heatwave in Berlin)

- *Я любив навіть твою таку британську здатність не бачити каліцтва, що б'є в очі;*

a level head – холоднокрровна, урівноважена, розсудлива людина

- *James Williams belonged among the level heads. (O. Henry, "The Four Millions", "Sisters of the Golden Circle")*

- *Джеймс Вільяма належав до категорії врівноважених людей;*

3) соматичні фразеологізми, що виражають значення переваги, закладене в понятті (високо тримати голову):

- *to carry one's head high*

- *He had been a just judge. And he had carried his head high. (RP Warren, "All the King's Men")*

- *Це був справедливий суддя. І він ходив з гордо піднятою головою;*

to wash one's head – намилити голову/шию кому-небудь

Варто зауважити, що серед аналогів фразеологізмів про голову в англійській мові, іноді їй відповідає саме слово «голова», а іноді «мізки» [64, 212].

3) Соматичні фразеологізми, пов'язані з процесом мислення, пам'яттю клопотати собі голову (мозок) над чимось – *to beat/cudgel/rack one's brains over something.*

- *She had a bad memory for names, and it irritated her not to be able to think of them, so that she would pause in the middle of some story to rack her brains. (WS Maugham, "Of Human Bondage").*

- *У неї була погана пам'ять на імена, і це її дратувало: вона часто зупинялася посеред розмови та мучилася, згадуючи якесь ім'я.*

Соматизм «голова» символізує розумову діяльність людини, мислення взагалі в різній мірі й ступені. Дуже велика кількість соматичних

фразеологізмів пов'язано з цим компонентом. Ці соматизми зустрічаються у фразеології всіх індоєвропейських мов.

В українській мові, на відміну від англійської (в англійській мові найбільше число представляють ФО, що мають у своєму складі наступні назви частин тіла: *head, hair, eyes, teeth, heart, hand*), фразеологізми з компонентом «голова» стоїть на третьому місці (після рук і очей) за продуктивністю серед інших соматичних одиниць [7, 138–139].

2.2. Семантичні особливості

Семантичні особливості фразеологізмів тісно пов'язані з національним менталітетом і національною культурою, тобто на концептуальному рівні ФО можуть містити назви реалій певної культури, і особливе місце в системі національної фразеології займають одиниці, пов'язані з міфологією, релігією, музикою, навколишнім середовищем, топонімами, гідронімами, іменами історичних особистостей, літературних героїв тощо [9, 64].

Людський фактор відіграє значну роль в словотворенні. Для позначення інформації про людину і світ формуються такі мовні одиниці, які засновані на уявленнях людини про себе. За допомогою мови тіла відтворюється наявна картина світу. Така лексика називається соматичною.

Фразеологізми семантично організовані в класи, що співвідносні з класами слів:

- Фразеологізм не є тотожним слову семантично, а тільки співвідносні з останнім.
- Фразеологізми граматично організовані, вони підпадають під дію законів національної граматики, хоча дія цих законів у фразеології не тотожна їх дії в лексичному матеріалі.
- У фразеологічному матеріалі можуть проявлятися семантичні й граматичні властивості, які не можна виявити в лексичному матеріалі.

Абсолютна більшість фразеологічних одиниць мають двокомпонентний склад, за ними слідує трикомпонентні.

- Кожен компонент, будь він граматично головним або підлеглим, службовим або знаменним, займає певне місце в даній одиниці.
- Кожен фразеологізм має свою початкову форму, залежну від того, до змінних або незмінних він відноситься. Продуктивність форм граматичних категорій та частота їх вживання визначається особливостями значення даної одиниці.
- Змінні фразеологізми будуються за обмеженим числом синтаксичних моделей, але наявність у таких одиниць великої кількості граматичних типів, категорій та їх форм створюють велику частоту вживання змінюваних одиниць у мовленні.
- Незмінні фразеологізми, навпаки, будуються по великій кількості різноманітних моделей, що становлять фіксовані форми морфологічних категорій або частин синтаксичних конструкцій, і тим самим збільшують кількісно і якісно фразеологічний фонд української мови.

Протягом довгого часу людина порівнювала себе з навколишнім світом за допомогою частин тіла – голови, рук, ніг, тулуба. Такий спосіб був простішим, позаяк номінація предметів навколишньої дійсності викликає асоціації з тим, що знайоме людині й знаходиться при ньому постійно. Тілесна лексика входить в компонентний склад безлічі фразеологізмів в різних мовах, в тому числі українською та англійською [59, 92–94].

Так, наприклад, голова – символ розуму, інтелекту, нога є символом руху, рука є символом роботи або влади. Однак через багатозначність даних лексем може змінюватися і цілісне значення фразеологізму. Багатозначність соматизму впливає на його активність і відтворюваність у фразеологічному звороті. Чим більша кількість значень має лексема, тим активніше вона вживається в змісті фразеологічних одиниць.

Голова в сучасному поданні – центр обробки інформації. У розумінні давньої людини все, що пов'язано з головою співвідносилось з небом і його головними об'єктами – сонцем, місяцем, зірками. Міфологема голови – «сонця» – лягла в основу таких фразеологічних одиниць як голова йде обертом, голова горить, голова закрутилася.

У цю групу входять ФО, соматичний компонент яких представлений іменником «голова». Другим компонентом фразеологізмів виділеного типу можуть виявитися слова, що виявляють приналежність до різних частин мови: іменника, прикметника, дієслова. Необхідно зазначити, що функцію опорного (головного) компонента зазначених ФО може виконувати як соматичний іменник «голова», так і інші слова, що входять до складу цих фразеологізмів, інакше кажучи, роль компонента, що домінує у фразеологізмах представленої соматичної групи не закріплена за будь-яким конкретним компонентом. Соматизми цієї підгрупи характерні для різних стилів мови, але серед них переважають розмовно-побутові ФО.

Наприклад: *світла голова – a clear head; голова на плечах – a head on one's shoulders; вітер в голові – mush for head; каша в голові – one's head is in a jumble; на голову вище – by head and shoulders above; на свіжу голову – with a fresh head; з ніг до голови – head to toe; як сніг на голову – kick in the head; окресливши голову – headforemost тощо.*

В ході дослідження ФО відбиралися з текстів англійських народних казок. Було виявлено, що найбільша кількість фразеологізмів відзначається з компонентом-соматизмом “*head*” (голова). Їх можна розподілити в наступні лексико-семантичні групи [47, 34]:

1. емоційно-психічний стан людини – “*to hang one's head*” (впадати в зневіру), “*to keep one's head above water*” (ледве зводити кінці з кінцями), “*to lose one's head*” (розгубитися);

2. положення в просторі, стан – “*from head to foot*” (з голови до ніг, повністю), “*from head to toe*” (з голови до ніг, повністю), “*head over heels*” (догори ногами), “*over head and ears*” (по вуха, по горло);

3. фізичні переваги – “*to be head and shoulders above*” (бути на голову вище).

Варто зазначити, що значну частину фразеологічних соматичних оборотів складають фразеологізми, цілісне семантичне значення яких вказує на міру або ступінь завершеності будь-якого процесу (таблиця 2.1).

Наприклад, такі фразеологізми, як: *from head to foot* – з голови до ніг, повністю; *from head to toe* – з голови до ніг; *head over heels* – догори ногами; *over head and ears* – по вуха, по горло; *with all heart* – від щирого серця [38, 57].

Таблиця 2.1

Семантична структура HEAD

Head	Голова
1) that part of the body which contains the eyes, nose, mouth and brain.	Верхня частина тіла людини (округла за формою), верхня або передня частина тіла хребетної тварини, що складається з черепної коробки та особи у людини (або морди у тварини).
2) head's length (as a measure).	Одиниця рахунку тварин.
3) that side of a coin on which the head of a person appears (the other side being tails or the tail).	Розум, осмислення, свідомість.
4) intellect; mind; imagination; power to reason.	Про людину як носія якихось властивостей, якостей, ідей і т.п.
5) natural aptitude or talent.	Характер або серце, моральні якості
6) top.	Голова також верх або вершина, початок, основне, головне в чому-небудь.
7) ruler; chief; position of command.	Основна, головна,

	найважливіша особа, яка керує зборами, засіданнями тощо.
8) to move in a certain direction, to head for home; v.t. to lead, to head a deputation; to be at the top, his name heads the list; to remove the head or top from (grain, a tree, etc.); to proceed around the upper part of (a stream); to propel (a soccer ball) with the head.	Реальний чи абстрактний пристрій, який взаємодіє з поверхньою носія даних для занесення або зчитування даних.
9) energy of a fluid, owing to height, velocity and pressure; strength, insurrectionary force;	Харчовий продукт у вигляді конуса або кулі, наприклад: головка цибулі, головка сиру.
10) a peculiar characteristic of smth., a head-mark;	Кулясте чи довгасте суцвіття або кулястий плід окремих рослин на кінці стебла.

При розгляді голови як частини людського тіла не слід забувати про головний зв'язок, що зумовлює одну з найважливіших функцій людського організму – функцію мислення, що здійснюється шляхом використання мозку – brain. Звідси легко зрозуміти зміст помітно метафоризованих фразеологічних виразів типу «голова працює», «голова варить», «вбивати в голову», «морочити голову» тощо.

В англійській картині світу розум, перш за все, співвідноситься з життєвим розсудливістю, а не тільки не тільки з абстрактними інтелектуальними здібностями. Наприклад: *The wise head gives in; You can not put a wise head on young shoulders.*

В українських і англійських пареміях в метонімічному значенні голова може символізувати думки, ідеї людини. Наприклад: «*two heads are better*» – *в головах крутиться* [38, 59].

Голова репрезентує розумові здібності людини, що представлено в смисловій родовій когнітемі *“the head is the seat of intelligence”*: *have a good head on one's shoulders “be intelligent”, use one's noggin “use one's own intelligence”, headpiece “the seat of intelligence, brains, bip' the head”*.

Розумові здібності полягають в умінні думати: *“the head thinks”*: *use your head for more than a hatrack “to think”, use one's noggin “think, have common sense”, clear-headed “able to think clearly and sensibly”, thinkbox “the head”*; здатності приймати рішення: *“the head makes decisions”*: *level-headed “calm and sensible in making judgements or decisions”*, концентруватися: *“the head concentrates”*: *heads down 'in computing, so focused on a task as to be ignorant of all else'*, які показані в видових смислових когнітемах.

Буквально концентрація уваги виражається в опущеній голові: *“the head is down”*: *heads down*. Здатність навчати: *“the head learns”*: *drum/beat/knock into one's head “force one to learn something”*; пам'ятати: *“the head remembers”*: *flash through sb's head “if images, thought, memories, etc. flash through your mind, you suddenly remember or think about them”*, і зрозуміти: *“the head understands”*: *“get one's head on straight' to figure things out for oneself”* також представлені в видових смислових когнітемах.

Нездатність зрозуміти виражається за допомогою просторової метафоричної когнітеми *“the head is under”*: *talk over someone's head*.

Однак розумові здібності можуть підводити, що показано в наступних смислових видових когнітемах: *“the head is confused”*: *bust your melon “to confuse”, headfuck “to confuse intentionally”*; *“The head forgets”*: *get out of one's head “to manage to forget someone or something”, “the head malfunctions”*: *soft in the head “stupid; witless”* [64, 332].

На буквальному рівні дурна голова постає порожньою: *“the head is empty”*: *balloon head*; або заповненої відмінними від мозку речами: *“the head contains rocks”*: *have rocks in one's head*, що має на увазі вивідну когнітему *“the head contains the brain”*.

Були опрацьовані прислів'я, де голова символізує також людські відносини. Наприклад: *дві баранячі голови в один котел не лізуть* – *each head is a different judgement*.

В даних прислів'ях голова виступає, як синонім людини. Голова, як в українських, так і в англійських пареміях, може метонімічно символізувати наявність або відсутність волосся на голові, наприклад, *лиса голова*, *bald*.

В англійських пареміях можуть бути представлені відносини між чоловіком і жінкою за допомогою метафор, наприклад, *a woman turns a man's head*, де символізується влада жінки над чоловіком.

Або ж можуть відбиватися побутові ситуації. Наприклад: *fish goes rotten by the head*. В такому випадку ми можемо простежити значення лідерства в англійській картині світу, коли поділ будь-якого колективу починається з таких осіб, які мають авторитет і владу [62, 501].

В англійській картині світу розуміння голови, як «головної» частини тіла з'явилося ще в староанглійський період, коли вже існували вожді, старійшини, що визначає в мові характеристику традиційного англійського суспільства, в основі якого була вертикальна ієрархія відносин, яка передбачає існування духовного лідера.

На голові можуть перебувати різні предмети. Голову вкривають і прикрашають предмети, що показано в буквальных когнітемах “*the head wears coverings*”: *headwear*, “*the head wears bands*”: *headband*; “*the head wears scarfs*”: *headscarf*; “*the head wears cloths*”: *head rag*; “*the head wears hats*”: *use your head for more than a hatrack*, *hatrack (the head)*.

На голові знаходяться не тільки прикраси, але і різні пристрої, як показано в смислових когнітемах “*the head wears earphones*”: *headphones (a piece of equipment that you wear over your ears to listen to a radio or recording)*; і “*the head wears stethoscope*”: *head phones (a stethoscope)*.

Крім того, голова є важливою частиною тіла людини, тому голову захищають, що показано в змішаній когнітемі “*the head is protected*”:

headpiece (a protective covering for the head); gourd guard (in drag racing, a crash helmet).

В англійських пареміях з компонентом *head* дуже часто відбиваються уявлення про совість, сором, честі. В англійській культурі такі якості людини мають величезне значення через те, що вони пов'язані з глибокими моральними почуттями людини. При цьому необхідно звернути увагу на той момент, що який-небудь вчинок може оцінюватися як з боку соціуму, так і зсередини того, хто вчинив дію [9, 98].

Наприклад: *every herring must hang by its own head*. Варто відзначити те, що соціальний фактор детермінує критерії внутрішньої оцінки особистості.

Володіючи високим ступенем полісемантичності (більш як 30 значень), лексема «*head*» і у фразеології реалізує широкий спектр значень.

На розумові здібності, здоровий глузд можуть впливати психоемоційні стани. Пояснимо використання терміна «психоемоційний стан». Під психоемоційним станом маються на увазі психічні стани – відносно стабільні, статичні явища психіки, цілісна характеристика психічної діяльності за певний проміжок часу, що показує своєрідність психічних процесів в залежності від розкритих предметів і явищ дійсності, попереднього стану і психічних властивостей особистості.

Психоемоційні стани вибивають людину з рівноваги й зображаються на не здатності її голови тверезо мислити: *“the head is affected by psychoemotional states”*: *lose one's head, don't have control of your emotions, soreheaded, bad-tempered, liable to anger, the head shows psychoemotional states*.

Видові смислові когнітеми показують, які психоемоційні стани можуть бути представлені в голові: *“the head shows frustration”*: *bang one's head against a (brick) wall*; *“The head shows embarrassment”*: *hide one's head, feel shame or embarrassment*; *“The head shows shame”*: *hang one's head 'be ashamed*; *“The head shows contrition”*: *hang one's head, express shame or contrition*.

Зокрема, також любов, гнів і насага впливають на розум, що показано в видових смислових когнітемах: *“the head is affected by love”*: *turn one's head,*

cause to become infatuated; “The head is affected by anger”: *soreheaded, bad-tempered, liable to anger*; “The head is affected by excitement”: *hotheaded, if someone is hotheaded, she/he gets angry or excited easily and does things too quickly, without thinking*.

У текстах можуть описувати голову, як втрачену: “*the head is lost*”: *lose one's head*; повернену: “*the head is turned*”: *turn one's head*; запалену: “*the head is sore*”: *soreheaded*; гарячу: “*the head is hot*”: *hotheaded*.

Спокій передається в змішаній когнітемі: “*the head is calm*”: *keep one's head 'stay calm, retain self-control', level-headed 'calm and sensible in making judgments or decisions'*.

Не схильна до емоцій голова – холодна: “*the head is cool*”: *keep a cool head*; зібрана: “*the head is organized*”: *get one's head together*; тверда: “*the head is hard*”: *hard-headed*; і прямо тримається: “*the head is on the level*”: *keep one's head right, level-headed*; що показано в буквальных когнітемах.

Також у видових смислових когнітемах передано несхвалення: “*the head shows disapproval*”: *shake one's head, express disapproval, dissent or doubt, headshake, a turning of one's head to the right and left, signifying denial, disapproval, disbelief, doubt or bemusement*;

- сумнів: “*the head shows doubt*”: *shake one's head – express disapproval, dissent or doubt, headshake – a turning of one's head to the right and left, signifying denial, disapproval, disbelief, doubt or bemusement*;

- незгоду: “*the head shows disagreement*”: *shake one's head – express disapproval, dissent or doubt, headshake – a turning of one's head to the right and left, signifying denial, disapproval, disbelief, doubt or bemusement*';

- недовіру: “*the head shows disbelief*”: *headshake – a turning of one's head to the right and left, signifying denial, disapproval, disbelief, doubt or bemusement* [59, 84].

Буквальні когнітеми вказують на особливості жіночої голови: “*the female head is little*” і “*the female head is pretty*”: *bother/trouble one's pretty little head about (stereotypically polite Southern talk to a woman)*.

Перераховані нижче значення присутні тільки в англійських фразеологізмах: *криза, поворотний момент – to bring matters/to come to a head – довести до кульмінації, кризи; дозріти, загостритися; сторона монети: to make neither head nor tail of sth – нічого не розуміти, бути в повному замішанні (маються на увазі дві сторони монети (орел і решка)); Heads I win, (and) tails you lose. – У будь-якому випадку я виграю (при підкиданні монети); свобода вибору, свобода дій: to give sb/sth his/her/its head – дати комусь велику свободу Give the child his head and see how well he solves the problems; спочатку «пустити коня галопом, послабивши вудила».*

У кількох англійських фразеологізмах метафорично описується стан людини або будь-яка життєва ситуація на основі асоціації з поведінкою, звичками тварин, тому використовується компонент – голова тварини: *pleased as a basketful of possum heads – дуже задоволений, задоволений, як слон (відомо, що опосуми скалять зуби, і це виглядає, як посмішка; можна припустити, що кошик, повний усміхнених голів опосумів, буде здаватися як «дуже задоволений»); Better to be the head of a dog than the tail of a lion (proverb) – краще бути першим серед простих людей, ніж останнім серед знатних; to eat one's head off – проїдати більше, ніж заробляєш, чи не окупати себе; to run around like a chicken with its head off – хтось носиться, як ошпарений, поводить істерично (коли забивають курей, обезголовлюють їх, вони ще деякий час бігають, пери ніж впасти без духу).*

Аналіз фразеологічного матеріалу показує, що більшість фразеологічних одиниць з соматичним компонентом «голова» – “head” має позитивні конотації. Негативна конотація пов'язана лише з образом стихійно-нерозумної людини (наприклад: *буйна голова – real hothead, безшабашина голова – bull-headed, безталанна голова – ill-fated head*).

В анатомії функцій здатності деяких частин тіла переносяться на суміжні з ними. Так, функції й здатності внутрішніх органів переносяться на тканини організму або зовнішні частини тіла.

Фраземи з соматизмом brain не дуже частотніші в англійській мові.

Наприклад: англ. *have more brains in one's little finger than one has in the whole body* (тобто: мати більше мізків у мізинці, ніж у всьому тілі) – бути інтелегентним [74, 332], англ. *get your brain in gear* (тобто, отримати мозок як знаряддя) – “чітко й ефективно мислити”; *be all brawn and no brains* (тобто, маючи всі м'язи, не мати мізків).

Наприклад, розумові здібності, властиві мозку людини, і пов'язані з ними розумовою і пізнавальною функціями описуються так: “*the brain is the seat of intelligence*”: *brain surgeon* – *a poker player who over-analyzes every situation*, *brainstorm* – *a sudden intelligent idea*, “*the brain thinks*”: *have something on the brain*, *not be able to stop thinking or talking about one particular thing*, *brainpower* – *intelligence, or the ability to think*, *think box* – *the brain*, “*the brain remembers*”: *flash through one's mind/brain* – *if images, thoughts, memories, etc., flash through your mind, you suddenly remember or think about them* [38, 86].

Форма зовнішніх частин тіла, внутрішніх органів і тканин організму майже не показана: “*the brain is spherical*”: *squash* – *the skull or brain*.

Кольором в анатомії володіє тільки ряд зовнішніх частин тіла, покриви тіла, мозок і фаланги пальців: “*the brain is gray*”: *gray matter*, *grayscale*.

Також є фразеологізми, коли думки можуть поглинати людини: *have something on the brain* – *to be obsessed with something*'

Фразеологізм *to be all brawn and no brains* – *to be physically strong but not very intelligent* (великий і дурний) об'єднує відразу кілька категорій номінації: описується фізична сила та інтелектуальна здатність людини, вірніше її відсутність:

I agree he's got a good body, but he's all brawn and no brains.

Соматизми з компонентом “brain” означають – *physical strength, especially when compared with mental skill and intelligence* [66, 117]; *Middle English, from Anglo-French brain flesh, muscle, of Germanic origin; akin to Old English bræd flesh* [66, 118]; *brains [often plural], mental ability and intelligence* [66, 118].

Так, семантика даних соматизмів апелює до створення образу чоловіка красивого, атлетичної статури, але обділеного інтелектом (напр. голова біля

ніг розуму не просить (про розум, дотепність, дурість і недалекоглядність) [9, 112]. Даний приклад ще раз підтверджує той факт, що фразеологізми укладають в собі комплекс наївних уявлень носіїв мови про той чи інший ідеал, стереотип, концепт національної культури. У нашому випадку, стереотип «сила є – розуму не треба». Подивимось на актуалізацію даної ідіоми в тексті:

*Why every girl who just talks to him is automatically assumed to put out, and if she does not, she is marked for life either way it goes! I beg you Siph, do not go out with that beefcake! He's all brawn and **no brain** anyway!* [74, 125].

*Donalson was **all brawn and no brain**. He was a footballer at the Academy, and a good one we'd heard, and that, no doubt, was what got him through, because, for intelligence and common sense, he was null* [74, 161].

*Any study of the Olympics forces one to discard one of the world's most cherished stereotypes, that of the dumb athlete – **all brawn and no brain*** [74, 3].

Приклади позитивної оцінки людини знаходимо в лексиці й фразеології з соматичним компонентом brain: *braniac* «розумний, кмітливий», *brain trust* «розумна, мудра, раціональна людина».

У військовому сленгу вживають соматизм – *trugglizard brain* на передній план висувається ідея про розважливість, холоднокровність людини, що не піддається впливу емоцій та почуттів.

Усталені звороти з компонентом brain в складі англійського військового сленгу часто мають фамільярний, грубий і глузливий відтінок (табл. 2.2): *brain bucket* «шолом, каска», *brain washer* «пропагандист, який займається ідеологічною обробкою особового складу; фахівець психологічної війни»; *brain washing* «ідеологічна обробка особового складу; психологічна війна».

Видовий прототип BRAIN

“a human brain is rather big”	pea brain, pea-brained
“the brain is an object”	beat one’s brains out, brainwash
“the brain is the seat of intelligence”	flash through one’s brain “if images, thoughts, memories, etc. flash through your mind, you suddenly remember or think about them”, brainstorm ‘a sudden intelligent idea”
“the brain thinks”	have something on the brain “not be able to stop thinking or talking about one particular thing”, brainpower “intelligence, or the ability to think”
“the brain malfunctions”	brain fade “a momentary mental lapse”, scatter-brained “tending to forget or lose things because you do not think in a practical way”; squash rot “the medical condition suffered by severe stroke victims”
“the brain is absent”	have nothing for brains, addlebrained
“a human brain is a person”	bubble brain “a distracted, unfocused person”
“a malfunctioning human brain is a stupid person”	glass brain “a person of limited intelligence”
“a group of people have same-oriented brains”	brain trust “a group of expert advisers”

Отже, соматичний іменник **серце/heart** як найменування одного з найважливіших людських органів. Слід зауважити, що фразеологізми із

зазначеним соматичним компонентом дуже поширені у мові. Основна функція серця – моторна, життєво необхідна. Це одиночний тілесний орган із яскраво вираженим інструментальним функціонуванням та максимальною емоційністю. Цікаво відзначити, що всі фразеологізми з соматичним компонентом «серце» побудовані на обігранні саме емоційної характеристики цієї лексеми, і це цілком зрозуміло, оскільки серце відомо нам насамперед як «емоційний» орган, здатний відчувати, любити, ненавидіти, шкодувати, страждати, тужити тощо. У цьому сенсі у фразеологічній системі мови спостерігається така закономірність: всі (або майже всі) фразеологізми з компонентом «серце» мають варіантні/синонімічні форми вживання, в яких виділений соматизм заміщений словом «душа». Останні характеризуються більшою абстрагованістю (порівняємо: *серце не лежить (heart isn't in it) – душа не лежить; до глибини серця (to the bottom of one's heart) – до глибини душі; від щирого серця (whole-heartedly) – від усієї душі (with all my soul); камінь на серці (sick at heart, a heavy heart) – камінь на душі* тощо).

Підкреслюючи яскраво виражену емоційну характеристику соматизму з компонентом **серце/heart** слід зазначити й іншу важливу функцію, яку виконує серце через емоційне сприйняття. Початкове сприйняття предмета, явища, ситуації зазвичай надходить у серці, отримуючи там «емоційний відгук», і процес цей, як правило, протікає дуже швидко, бо серце не може мислити, зважувати, розраховувати: воно лише «відчуває» (наприклад: *серце розривається – the heart breaks; серце завмирає – one's heart stands still*). В інших випадках зовнішній сигнал, що надходить до серця, не затримується там, а рухається далі – до **голови/head**, і тоді вже емоції відходять на задній план, і починає працювати **мозок/brain**, в результаті чого приймається раціональне рішення. Таким чином, серце в деяких випадках виявляється опосередкованим учасником у прийнятті раціональних рішень, а, отже, і опосередкованим імпліцитним компонентом фразеологізмів, що включають компоненти, пов'язані з розумовою діяльністю людини (наприклад: *думати головою – get one's head out; на свіжу голову – with a clear head* тощо).

Отже, як в українській, так і в англійській картині світу лексема **heart** позначає осередок емоцій і символізує почуття, переживання настрою: *cheer (delight, gladden, rejoice, warm) the cockles of one's heart – радувати серце, радувати когось (емоція «радість»)*, *lie (heavy) at smb's heart – обтяжувати душу (емоція «занепокоєння»)*, *set one's heart at rest – заспокоїтися, перестати хвилюватися, турбуватися (емоція «спокій»)* [7, 43].

В українських і англійських тлумачних словниках нами були знайдені такі визначення, що дають характеристику слів heart/серце. Найбільш основними є значення, наведені нижче в таблиці.

Таблиця 2.3

Семантична структура HEART/СЕРЦЕ

Heart	Серце
1) A hollow muscular organ that pumps the blood through the circulatory system by rhythmic contraction and dilation.	Центральний орган кровоносної системи у вигляді м'язового мішка, що розташовується в лівій стороні грудей людини
2) The heart is regarded as the center of a person's thoughts and emotions, especially love or compassion.	Ця частина тіла як символ осереддя почуттів, переживань, настроїв людини.
3) The central or innermost part of something.	Найважливіший пункт, місце, що має істотне значення для чогось, осередок чогось.

Об'єднуючись з різними предикатами, лексема heart утворює метафори та видові прототипи з різними значеннями, зрозумілі кожному носію мови, кожної мовної особистості (табл. 2.3).

За твердженням В.А. Маслової, цей факт визначається тим, що в основі подібних метафоричних перенесень лежать такі архетипи й міфологеми, які регулюють метафоричні вживання.

Так, наприклад, міфологема «почуття = рідина» взята з біблійної міфології, вона породжує образ чаші з якої п'є людина, переживаючи почуття: *it makes the heart bleed – серце кров'ю обливається, in the fullness of one's heart – від повноти почуттів, серце кров'ю обливається – нестерпно важко від душевного болю* [54, 14].

У ряді українських і англійських паремій серце і heart може вживатися в метафоричному значенні. В українських пареміях активно використовуються метафори для передачі людських якостей.

Наприклад, «черстве серце» говорить про те, що людина зла, жорстока, «великим серцем» володіє людина щира, моральна, гуманна. Такий вираз, як «горя серця не вимучити», «печаль з'їдає серце» може приховувати значення нестерпно важкого стану від душевного болю людини [7, 22].

«Приймати серцем», «чути серцем», «любити серцем», говорить про те, що це «орган» любовної прихильності. В англійських прислів'ях і приказках також були виявлені метафоричне значення такого соматизму.

Серце – «вмістилище емоцій», спектр їх настільки широкий, що ними можна описати весь світ. В англійських пареміях соматизм heart може порівнюватися з внутрішнім вогнем людину, яка несе в собі агресію, пристрасть, імпульс. Наприклад: *When the heart is a fire, some sparks will fly out through the mouth.*

Серце – орган любовної прихильності: віддавати серце, завоювати серце, *follow the dictates of one's heart – відчувати сердечне потяг, win smb's heart – домогтися чиєїсь любові.* Серце символізує щирість: *від щирого серця, з відкритим серцем, with all one's heart – всім серцем, щиро* [56, 7].

З серцем пов'язують поняття совісті, доброти: *відлягло від серця, a kind heart – добре серце, м'якосердя, my hearts mote me – відчувати докори совісті.* [48, 138].

Видовий прототип HEART

“the heart is a vital body part”	be a heartbeat away from something ((for someone) be the next ruler upon the final heartbeat of the current ruler);
“the heart beats”	do something in a heartbeat; have one’s heart in one’s mouth (to be extremely frightened or anxious. This usage alludes to the heart heating so violently that it appears to leap upwards); heartthrob; ticker (the heart);
“the heart is the seat of the emotional”	do someone’s heart good (to make someone feel good emotionally); kind-hearted (kind and generous);
“the heart is the seat of the rational”	enshrine someone/someone’s memory in one’s heart (keep the memory of someone in a special place in one’s heart or mind), heart-to-heart (a conversation in which two people honestly express their feeling or opinions about something);
“the heart is the seat of character traits”	from the bottom of one’s heart (sincerely), Braveheart, faint-hearted (lacking courage; timid);
“the heart is an object of influence”	break one’s heart; heartbreak
“the heart is a container”	take something to heart

“the heart is the seat of psycho-emotional states”	eat one’s heart out (suffer from envy or jealousy), light-hearted (cheerful and happy);
“the heart loves”	lose one's heart ‘fall in love’; heart throb ‘a famous person whom many young people feel romantic love for’
“the heart feels sadness”	tear one's heart out (make you very sad); heartache (a strong feeling of sadness);

Найчастіше вживання фразеологізмів з соматичним компонентом «heart» говорить про позитивні якості людини. Досить часто серце пов'язано з поняттям любові:

to open one's heart to somebody – відкрити/віддати своє серце кому-небудь

- *She longed to pour out her heart, and tell people her opinion of Marjorie Ferrar. (J. Galsworthy, 'The Silver Spoon', part I, ch. IX)*

- *Флер горіла бажанням вилити свої почуття і розповісти іншим, що вона думає про Марджорі Феррарі;*

to break one's heart – побиватися, засмучуватися

- *Mrs. Whitefield: "... Tavy has just let out ... that I am making her marry you; and the poor boy is breaking his heart about it". (B. Shaw, "Man and Superman", act IV)*

- *Mісіс Уайтфілд: «... Теві тільки що сказала ... що я змушую її вийти заміж за вас, і цей бідний закоханий хлопчик не може знайти місця від горя»;*

to lose one's heart – закохатися, віддати своє серце, запалився любов'ю до кого-небудь

- *Myra: "You're a very clever and amusing man". David: "Splendid!" Myra: "And I think I've rather lost my heart to you". (N. Coward, "Hay Fever", act II).*

- *Майра: «Ви дуже розумний і веселий чоловік». Давид: «Дуже добре сказано!» Майра: «І моє серце, як видно, належить вам». [74, 182].*

В англійській мові еквівалентом українського слова «душа» виступає як раз серце, наприклад:

to open one's heart to somebody- вилити/відкрити душу будь-кому

- *She had ... she reflected, no one to whom she could open her heart. (I. Murdoch, "An Unofficial Rose",*

- *Вже скільки часу, думала вона ... їй нікому відкрити свою душу;*

one 'heart sank into one's boots/one's heart stood still – душа пішла в п'яти.

- *Johnny's heart stood still when he saw his dog run into the street in front of a car;*

- *У Джонні душа пішла в п'яти: його собака вискочила на вулицю прямо під колеса машини.*

Серце уособлює «центрально» мудрість, мудрість почуття на противагу розумової мудрості голови. Обидва способи розумні, але серце – це ще і співчуття: серце кров'ю обливається – нестерпно важко від душевного болю, співчуття, *one's heart goes out to – від душі співчувати комусь, one's heart warms towards her – хтось від душі співчуває їй.*

Так, фразеологізм з компонентом серце/heart становлять найчисленнішу групу соматичних ФО, що позначають емоції в обох мовах.

В англійській картині світу heart позначає осередок емоцій і настрою: *cheer (delight, gladden, rejoice, warm) the cockles of one's heart – радувати серце, радувати когось (емоція «радість»); lie (heavy) at smb's heart – обтяжувати душу (емоція «занепокоєння»); set one's heart at rest – заспокоїтися, перестати хвилюватися, турбуватися (емоція «спокій»).*

Англійські письменники активно використовують лексему heart. Так, Емілі Бронте в книзі «Джейн Ейр» передає з її допомогою емоцію «страждання»:

"I know he's doing God's work, but it will break my heart to see him leave!; and she broke down in tears";

Чарльз Діккенс у романі «Олівер Твіст» висловлює пережання головного героя, вживши дану лексему наступним чином: *"... when he showed his nose in*

a shop? They talked about the beadle – which brought Oliver's heart into his mouth ...” [56, 99].

В англійських пареміях за допомогою соматизмів з компонентом “heart” дуже часто відбивається така людська якість, як сміливість, де серце є джерелом сили та мужності, в той час, як боягузтво серця засуджується і висміюється носіями мови. В англійських пареміях соматизм heart може порівнюватися з внутрішнім вогнем людини, яке несе в собі агресію, пристрасть.

В українській мові паремій з даними соматизмом значно більше, ніж в англійській. В англійських пареміях концепт серця в первинному значенні зустрічається набагато частіше. Даний соматизм, як суб'єкт дії, може описувати стан людини, її почуття, переживання, настрої, больові відчуття. У ряді українських і англійських паремій даний соматизм може вживатися в метафоричному значенні для передачі людських якостей, почуттів та емоцій [45, 108].

Отже, для соматичної лексики, на відміну від фразеології, найбільш характерні іменники й прикметники, що використовують соматичний компонент, що пов'язано з характерністю читача – атрибутивних сполучень для лексики англійської мови та присутністю прихованої динаміки в семантичній структурі розглянутих слів. Даному пласту лексики менш притаманні дієслова і прислівники з соматичним компонентом.

2.3. Особливості перекладу фразеологізмів з соматичним компонентом.

Відповідно, для перекладу фразеологізмів слід підбирати вирази, які відповідають менталітету і культури носіїв мови перекладу, без прагматично невиправданого порушення мовних норм цільової мови. І оскільки переклад фразеологізмів передбачає глибинний аналіз їхнього змісту і (можливої або

типової) міжмовної еквівалентності, наша мета – зосередитися на дослідженні перекладу одиниць однією з когнітивних різновидів стійких сполук – локативних фразеологізмів, тобто фразеологічних одиниць із просторовою семантикою, які в мовах оригіналу та перекладу належать до одного концептуального поля.

Переклад фразеологічних одиниць з англійської мови на інші представляє значні труднощі. Це пов'язано з тим, що багато які з них є яскравими, образними, лаконічними, багатозначними. При перекладі потрібно не тільки передати сенс фразеологізму, але і показати його образність, не загубивши при цьому його стилістичну функцію. Також необхідно враховувати особливості контексту.

При перекладі іншомовного словосполучення, особливо зв'язного, можливий розгляд наступних способів його відтворення мовою перекладу:

- 1) еквівалентним за значенням і конотативним характеристикам споконвічним фразеологізмом;
- 2) споконвічним словом, здатним найбільш повно виразити значення іншомовного висловлювання;
- 3) не вдаючись до перекладу, як такого, відтворити в перекладному тексті іншомовну одиницю в її вихідній формі без будь-яких змін;
- 4) відтворити іншомовну одиницю засобами мови, що запозичить послівно, тобто зробити фразеологічну кальку.

Перший спосіб, як видно, забезпечує найбільш адекватний переклад іншомовного висловлювання, і його можна було б вважати ідеальним. Однак далеко не завжди можливо знайти споконвічний фразеологізм, абсолютно відповідний іншомовному вислову за значенням, функціонально-стилістичним і емотивно-експресивним характеристикам. Можна навіть стверджувати, що така абсолютна відповідність неможлива в принципі, оскільки іншомовний фразеологізм – завжди продукт тривалого розвитку в системі іншої мови.

Таким чином, мова може йти лише про відносне відповідно фразеологізмів у двох мовах. Фразеологія тієї чи іншої мови за визначенням є

тією частиною лексики, де національний елемент найбільш яскраво виражений.

Переклад текстів, що містять ідіоматичні вирази, представляють особливі труднощі, які обумовлені ускладненою семантикою одиниць фразеологічного рівня, їх експресивно-емоційною насиченістю та яскравою національною специфікою. Такі властивості фразеологізмів, як ідіоматичність значення та окремо оформленість структури вимагають особливої ретельності при підборі еквівалентних фразеологічних одиниць іншої мови, які повинні відповідати вихідним не тільки за формою і сукупним значенням, а й за своєю образною основою, експресивною насиченістю і стилістичним забарвленням [46, 167].

Маючи справу з іншомовними фразеологізмами, перекладач часто змушений шукати засоби передачі фразеологізмом національно-культурних реалій, а такі засоби далеко не завжди присутні в мові перекладу.

Другий спосіб в цілому прийнятний для передачі значення певних іншомовних фразеологізмів, в основному дієслівних, але частіше за все неадекватний стилістично. Таким способом неможливо адекватно передати образні одиниці та майже абсолютно неможливо передати прислів'я, приказки та крилаті вирази. Це особливо наочно видно на прикладі численних фразеологізмів і сентенцій латинського походження.

В англійській мові, як і в будь-якій іншій, відтворення значення, способу і стилістичного забарвлення даних одиниць одним словом неможливо.

Третій спосіб вимагає від перекладача найменших зусиль. Інша його перевага – збереження повною мірою іншомовного культурно конотативного компонента значення, який може служити ефективним засобом.

В англійському художньому тексті такі іншомовні вкраплення нерідко виконують функцію мовної характеристики персонажа, несучи інформацію про його манери, освіченість і т.д. або функціонуючи в спеціальних термінологічних підсистемах.

Однак при певних перевагах даного способу відтворення іншомовних виразів абсолютно очевидне, його продуктивність також вельми обмежена,

оскільки при дуже частому його використанні в процесі перекладу іншомовного тексту неминуче постає питання про адекватність такого перекладу.

Нефразеологічний переклад, як показує назва, передає сенс за допомогою лексичних, а не фразеологічних засобів мови, до нього вдаються зазвичай, лише переконавшись, що жодним із фразеологічних еквівалентів або аналогів скористатися не можна. Такий переклад, враховуючи навіть компенсаційні можливості контексту, важко назвати повноцінним: завжди є деякі втрати (образність, експресивність, конотації, афоричність, відтінки значень), що і змушує перекладачів звертатися до нього тільки у разі крайньої потреби.

Строго лексичний переклад застосуємо, як правило, в тих випадках, коли дане поняття позначено в одній мові – фразеологізмом, а в іншому – словом. Такому перекладу піддаються здебільшого ідіоми, тобто поєднання, що позначають предмети або поняття.

На відміну від «однослівного» перекладу та ближче до «вільного», смисловий зміст фразеологізму може бути передано змінним словосполученням. Такі переклади цілком задовільно виконують свою роль в словнику, вказуючи точне семантичне значення одиниці. Однак, в контексті відповідність має набути «фразеологічний вид» або, щонайменше, стилістичне забарвлення й експресивність, адекватну оригіналу. Одним словом, при лексичному перекладі фразеологізму потрібно завжди прагнути до збереження образності лексичної одиниці хоча б в передачі його окремих елементів або сторін.

Перекладний текст, що буває виразами в чужомовній формі, може викликати сумніви в компетентності перекладача. Отже, даний спосіб не можна визнати досить продуктивним.

Дослівний переклад, тобто фразеологічне калькування, позбавлений перерахованих вище обмежень. Іншомовне словосполучення досить ефективно може бути відтворено покомпонентно лексичними засобами мови, що запозичується. Такий спосіб перекладу не знає структурних обмежень.

Калькувати можливо як словосполучення з будь-яким значенням, так і предикативні структури.

Калькування використовують найчастіше у випадках, коли іншими засобами, зокрема фразеологічними, неможливо передати фразеологізм, зберігши при цьому цілісність його семантико-стилістичного й експресивно-емоційного значення й передавши читачеві перекладу художнього твору закладену у фразеологізм образну основу.

Калькування, в першу чергу, можна застосовувати у випадках перекладу прислів'їв та приказок, які не мають прихованого підтексту; по-друге, калькування можливе при перекладі фразеологічних єдностей, що зберегли досить свіжу метафоричність; по-третє, даним засобом можна передати й деякі стійкі порівняння, але перед цим необхідно переконатись, що реципієнт правильно їх зрозуміє.

Таким чином, продуктивність фразеологічного калькування як способу відтворення іншомовного словосполучення представляється найвищим у порівнянні з іншими способами.

Даний висновок підкріплюється аналізом великих ідіоматичних словників англійської мови, які показують, що до 5% фразеологічних одиниць англійської мови є фразеологічні кальки з іншомовних словосполучень. Разом з тим аналіз художніх текстів англійською мовою наочно демонструє активне вживано фразеологічних компонентів. Деякі з них настільки міцно влаштувалися в англійській мові, що іншомовний компонент їх культурно-коннотативного значення практично повністю стертий, і такі одиниці не усвідомлюються носіями мови як запозичені.

Передача на англійську мову фразеологічних соматичних одиниць – дуже важке завдання. В силу свого семантичного багатства, образності, лаконічності і яскравості фразеологія відіграє в мові дуже важливу роль. Вона надає промова виразності та оригінальності. Особливо широко фразеологізми використовуються в усному мовленні, в художній і політичній літературі.

При перекладі фразеологізму перекладачеві треба передати його зміст і показати його образність, знайшовши аналогічний вираз в англійській мові й не загубивши при цьому з уваги стилістичну функцію фразеологізму. При відсутності в англійській мові ідентичного образу перекладач змушений вдаватися до пошуку «приблизної відповідності».

Розглянемо характерні способи перекладу англійських соматичних фразеологізмів на українську мову на відповідних прикладах, з позначенням особливостей вибору еквівалентних методів цільової мови:

1. Антонімічний переклад (тобто вираз негативного значення мови оригіналу за допомогою позитивної конструкції мови перекладу або навпаки): наприклад, *to keep one's head above water* – *не влізати в борги*.

2. Описовий переклад (застосовується, коли при перекладі передається значення англійського фразеологізму з допомогою вільного словосполучення без збереження образності): наприклад, *to bear in mind* – *пам'ятати*, *all in all* – *зважаючи на все*, *to be beside the point* – *не стосуватися до справи*, *to go one's own way* – *обережно просуватися*. Цей спосіб застосовується тільки тоді, коли не працюють інші способи [59, 83].

Окрім перелічених та описаних способів та методів перекладу, фразеологізми в художніх творах перекладають також за допомогою таких трансформацій, як емпатизація та нейтралізація, конкретизація та генералізація, а також із використанням низки граматичних трансформацій

Особливості значення соматичних фразеологізмів заховані в історії, культурі та традиціях тої чи іншої країни.

При аналізі еквівалента *head*, ми виділили три параметри, згідно з якими проводилося дослідження, а саме лексичне наповнення, граматична структура і стилістичне забарвлення. Нижче наведено таблицю.

Аналіз еквівалента HEAD

Англійська мова	Українська мова	Параметри еквівалентності		
		Лексичне наповнення	Граматична структура	Стилістичне забарвлення
wind in the head	зарозумілість, самовдоволення	-	-	+

Фразеологізм *wind in the head* має еквівалент «задавацтво, самовдоволення, зарозумілість». В англійській фразеологізмі присутній соматичний компонент, але в українській варіанті він відсутній. Також ми відзначимо, що даний англійський фразеологізм не слід плутати з виразом в українській мові «вітер в голові».

У плані лексичного наповнення дана пара фразеологізмів не має збігів, оскільки фразеологізми в обох мовах виражені різними лексемами.

Граматична структура також різна. Морфологічна еквівалентність не досягається даною парою фразеологізмів, бо фразеологізми виражені різними частинами мови.

Синтаксична еквівалентність також не може бути досягнута, позаяк англійський фразеологізм має структуру словосполучення, в той час, як український еквівалент може бути виражений одним словом. Стиль обох виразів різний, оскільки в складі української фразеологічної одиниці «задавацтво» присутня суб'єктивна оцінка характерна для розмовної, експресивно забарвленої мови.

Допоміжними способами перекладу фразеологічних одиниць є okazіональні або ситуативні еквіваленти, які використовуються тільки для перекладу фразеологізму тільки в певному контексті; компенсація;

уточнювальний переклад, тобто переклад який доповнюється пояснювальними словами.

У підсумку можна сказати, що при перекладі фразеологізмів виникають труднощі, зумовлені відмінностями у двох мовах семантичних полів фразеологічних одиниць, що часто пов'язано з екстралінгвальними умовами: культурою, історією, побутом народів.

Залежно від наявності або відсутності в цільовій мові фразеологічних відповідностей стійких словосполучень мови оригіналу встановлені певні способи перекладу фразеологічних одиниць.

Дослідивши ФО з компонентом **head/голова** в англійській та українській мовах, маємо змогу групувати їх за такими типологічними ознаками:

- форма та вміст (наповненість) голови: в англійській мові: *not to have a brain in one's head; take smth. to one's head; put smth. out of one's head; a big head hut little wit; soft in the head; touched/weak in the head; long-headed; have a head like a sieve; wooden-headed;* в українській – *мати голову (на плечах); голова варить; розумна/світла голова; розкинути головою; тримати в голові; вітер у голові гуляє; дірява голова; боса голова; порожня/пуста голова; капуста/курча голова; голова не половою/клоччям/соломою набита;*

- метафорично відсутність голови, її дефект означає відсутність здорового глузду, і навпаки: *go out of one's head; off one's head; off one's crumpet; off one's onion; lame under the head; have a cylinder missing; two heads are better than one; to have (a sood) head on one's shoulders; to have one's head screwed on right/the right way; have a good head for smth.; have/put an old head on young shoulders.*

Українські відповідники: *дурна голова; без голови; в голові кебета догори дрилом стала; одна голова добре, а дві краще;*

- неспокій: *to bother (trouble) one's head about smb – хвилюватись про когось; to hang down one's head – впадати у відчай; to draw (anger, scorn) upon one's head – розізлити когось.*

В результаті багатьох досліджень і аналізу соматичних компонентів гранично очевидним став той факт, що одним з найбільш частотних фразоутворюючих соматичних компонентів вважається лексема *head*.

Наприклад, соматичні ФО зі значенням розуму або обізнаності: *to have a clear/good head* (мати ясну голову), *to have a good head on one's shoulders* (мати свою голову на плечах), *a wooden head* (тупа голова); соматичні фразеологізми, які виражають психологічний або фізичний стан людини: *to hang one's head* (повісити голову), *to keep one's head* (не втрачати голови), *to bury one's head in the sand* (зарити голову в пісок), *a level head* (холоднокровний, розсудлива людина); соматичні фразеологізми, які виражають значення закладеного в понятті переваги: *to carry one's head high* (високо тримати голову), *to wash one's head* (намилити голову/шию кому-небудь); соматичні фразеологізми, які пов'язані з процесом мислення або пам'яттю, мозковою активністю людини: *to beat/cudgel/rack one's brains over something* (морочити, сушити, клопотати собі голову (мозок)) [18, 201].

Популярний в збройних силах США слоган "*Head to head!*" містить ідею про безмежну відданість батьківщині, яка має бути присутня у кожного пересічного, сержанта й офіцера.

Автори словника *Military Terms of the Modern Era* визнають слоган, який закликає до вірності, солідарності та співпраці, романтичним кліше і стверджують, що подібні вирази свідчать про властиву багатьом представникам збройних сил, основним завданням яких є виконання наказів, необґрунтованому оптимізмові: "*This well-intentioned sentiment that ostensibly promotes the virtues of loyalty and solidarity is actually a romantic cliché of boundless honor, because military servicemembers are subject to orders, hence this pronouncement underscores the vulnerability of MIL-PERS, and is a testament to their wishful thinking*" [Combat].

Слоган *Head to head* містить в собі чинне в армійській субкультурі стереотипне уявлення про вірний і відданого батьківщині солдата, для якого

борг перед вітчизною понад усе, що знаходить відбиття також в ряді інших синонімічних закликів: *death before dishonor, loyalty up – loyalty down, true blue*.

Субкультурна специфіка англійських соматизмів проявляється в наявності ряду слів і стійких словосполучень, що позначають предмети і явища, властиві військовій службі. Так, кожен військовослужбовець в збройних силах США має спеціальну кишенькову записну книжку, яка виходила урядом, в якій він робить позначки про заплановані події, які вийшли наказам, інструкціях і директивах. За аналогією з популярним армійським анекдотом, в якому командир каже підлеглому «якщо ви настільки тупий, що не можете все запам'ятати, записуйте в блокнот, як це роблю я», у військовій субкультурі США записна книжка набула глузливої назву *pocket brains* (досл. «кишенькові мізки») [74, 441].

Безсумнівно, при перекладі будь-яких фразеологічних одиниць з однієї мови на іншу виникає і проблема еквівалентності. Як правило, незалежно від контексту вони повинні володіти тими ж денотативного і коннотативним значеннями, тобто між співвідносними фразеологічними одиницями не повинно бути розходжень щодо змісту, стилістичної віднесеності, метафоричності й емоційності – експресивного забарвлення, вони повинні мати приблизно однаковий компонентний склад, мати поруч однакових лексико-граматичних показників.

Серед моноеквівалентів виділяють повні та часткові еквіваленти. Повні еквіваленти – це українські еквіваленти, в більшості своїй є моноеквівалентами англійських фразеологізмів, що збігаються з ними за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичною направленістю та граматичною структурою: *to lose one's head* (втрачати голову), *to turn someone's head* (закрутити кому-небудь голову), *to take (or put) it into one's head* (взяти собі що-небудь в голову), *to get somebody (or something) out of one's head* (викинути когось (щось) з голови), *to bury one's head in the sand* (зарити голову в пісок), *to beat (butt knock, run) one's head against a brick (a stone) wall* (битися головою об кам'яну стіну), *a strong head* (міцна голова).

Частковий еквівалент не означає якоїсь неповноти в передачі значення, а лише містить лексичні, граматичні або лексико-граматичні розбіжності при наявності однакового значення однієї й тієї ж стилістичної спрямованості.

Еквіваленти, що розходяться щодо компонентного складу: *a cool head* (тобто, холодна голова)/холоднокровний, *to have a good head on one's shoulders* (тобто, мати гарну голову на плечах)/мати свою голову на плечах), *to keep one's head* (тобто, зберігати голову/не втрачати голови);

Еквіваленти, різні по образності: *to use one's head* (тобто, користуватися головою/мізкувати), *to do smth (standing) on one's head* (тобто, робити, стоячи на голові/як раз плюнути), *soft in the head* (тобто, м'який в області голови/рушити розумом), *head over heels/no wits*, *to carry one's head high* (ходити з гордо піднятою головою), *to be off one's head* (бути у нестямі), *to have an old head on young shoulders* (бути не по роках навченим), *a long head* (мати пильне око) [9, 57].

Багато англійських фразеологічних одиниць не мають еквівалентів в українській мові. Це в першу чергу належить до фразеологізмів, що позначає відсутні або нереальні у нас реалії. При перекладі подібних фразеологізмів використовувалося калькування, яке дає можливість донести до українського читача живий образ англійського фразеологізму, що неможливо при використанні вільного необразного словосполучення, що є поясненням значення англійського фразеологізму, наприклад: *to come to a head* (дійти до критичної точки), *a long head* (прозорливість, передбачливість).

Таблиця 2.6

Вокабула “head”

Cleverness/розум	<i>a clear head</i>	мати ясну голову
Physical and psychological state of the person/фізичний та психологічний стан людини	<i>to hang/lose one's head</i>	повісити/похнюпивши голову

Express the meaning of superiority/виражає значення переваги	<i>to carry one's head high</i>	<i>високо тримати голову</i>
Anxiety/тривожність	<i>to bother one's head about smb</i>	<i>хвилюватись про когось</i>
Emotional and mental state of a person/емоційний та психічний стан людини	<i>to lose one's head</i>	<i>розгубитися</i>
Position in space, condition/стан, розташування у просторі	<i>over head and ears</i>	<i>по вуха, по горло</i>
Physical advantages/фізичні переваги	<i>to be head and shoulders above</i>	<i>бути на голову вище</i>
Foolish person/нерозумна людина	<i>real hothead</i>	<i>буйна голова</i>

В англійській картині світу при перекладі соматизму, *heart* означає осередок емоцій та символізує почуття, переживання, настрої, наприклад почуття:

– щирості: *from the bottom of one's heart* – з щирого серця; *with all one's heart* – з усього серця;

– радості: *cheer (delight, gladden, rejoice, warm) the cockles of one's heart* – радувати серце;

– болі: *heart is bleeding* – серце кров'ю обливається; *to eat one's heart out* – серце болить;

– неспокою: *lie at smb's heart* – мати тягар на серці; вдачі: *to win one's heart* – заволодіти чимось серцем;

– переживання: *to take something to heart* – брати близько до серця; спокою: *set one's heart at rest* – заспокоїтись, не хвилюватись.

Соматизм серце часто вживається для опису характеру людей: *to have heart of gold/big/soft/kind heart* – мати золоте/добре/велике серце [55, 230–231].

Дуже часто використання слова *heart* вказує на позитивні якості людини. Досить часто серце пов'язане з поняттям кохання: *to open one's heart to* – віддати комусь своє серце; *to break one's heart* – розбити серце, *to follow the dictates of one's heart* – слухати своє серце, *to win smb's heart* – добитись чийогось серця.

З серцем пов'язані поняття совісті, доброти: *a kind heart* – добре серце; *my heart smotes me* – відчувати докори сумління.

Серце уособлює мудрість, мудрість почуття на протиположності розумової мудрості голови.

Обидва способи розумні, проте серце – це ще і співчуття: *one's heart goes out to* – від душі комусь співчувати; *one's heart warms towards her* – хтось від душі співчуває їй.

Досить яскраво специфічні властивості мови, а отже, і мовна картина світу виявляються у синонімії. Багатство синонімії та пов'язана з нею різноманітність внутрішньої форми слів синонімів засвідчують своєрідність образного сприймання тих чи інших явищ різними етносами.

В англійській мові почуття «горе, страждання» передається через метафору «страждати – розбивати щось»: *break one's heart* – побиватися, засмучуватися; *a broken heart* – розбите серце; *one's heart is broken* – серце розбите, убитий горем; *break smb's heart* – засмутити когось; *break smb's heartstrings* – розбити чийсь серце, заподіяти велике горе.

Таблиця 2.7

Вокабула “heart”

Sincerity/щирість	<i>from the bottom of one's heart</i>	з щирого серця
-------------------	---------------------------------------	----------------

Joy/радість	<i>cheer the cockles of one's heart</i>	радувати серце
Pain/біль	<i>heart is bleeding</i>	серце кров'ю обливається
Worries/занепокоєння	<i>lie at smb's heart</i>	мати тягар на серці
Luck/успіх	<i>to win one's heart</i>	заволодіти чийось серцем
Anxiety/тривожність	<i>to take something to heart</i>	брати близько до серця
Tranquility/спокій	<i>set one's heart at rest</i>	заспокоїтись, не хвилюватись
Describe the character of human/описує характер людини	<i>to have heart of gold/big/soft/kind heart</i>	мати золоте/добре/велике серце
Associated with the concept of love/асоціюється з поняттям кохання	<i>to open one's heart to</i>	віддати комусь своє серце
Conscience, kindness/совість, доброта	<i>my heart smotes me</i>	відчувати докори сумління
Compassionate/співчуття	<i>one's heart goes out to</i>	від душі комусь співчувати
Sorrow, suffering/сум, страждання	<i>break one's heart</i>	побиватися, засмучуватися

Розглянувши соматизми зі словом “brain”, ми виявили, що такі ФО мають найменше розмаїття значень. І за своєю частотою вживання дуже поступається ФО з вокабулами “heart” та “head”.

Вокабула “brain”

Mental abilities/розумові здібності	<i>all brawn and no brain</i>	<i>тільки м'язи і жодних мізків</i>
Mental activity/ментальна активність	<i>wrap your brain around something</i>	<i>обміркувати щонебудь</i>
Positive assessment of a person or thing/позитивна оцінка людини або речі	<i>brain trust</i>	<i>розумна, мудра, раціональна людина</i>
In military slang often have a familiar, rude, and derisive connotation/у військовому сленгу часто має невічливу і насмішкувату конотацію	<i>brain washing</i>	<i>ідеологічна обробка особового складу, психологічна війна</i>

Однак, безумовним показником ефективності певного способу перекладу є контекст, яким перекладач і повинен керуватися у своїй роботі з фразеологізмами, навіть якщо в мовах оригіналу та перекладу вони належать до одного концептуального поля. Дослідження типології контекстуальної компенсації в перекладі досліджуваних нами фразеологічних одиниць може бути однією з перспектив подальшого дослідження

Проаналізовані соматичні фразеологізми є особливим класом антропокультурних утворень з цілісною змістовною, образною структурою, формування якої обумовлено досвідом аналітичної діяльності людини в пізнанні світу, соціуму й індивідуума.

Вивчення семантики даних соматичних фразеологізмів, їх образної складової дозволяє виявити особливості концептуалізації реального світу, в тому числі й власне людини, з урахуванням експресивно-оцінних конотацій. Як показує дослідження, соматичні фразеологізми є засобом номінації різних

об'єктів і явищ реального світу, демонструючи тим самим принцип антропоморфного сприйняття світу, порівняння навколишньої дійсності з образом самої людини.

Висновки до розділу 2.

Відповідно, ми можемо дійти наступних висновків.

Соматична лексика – це своєрідна цілісна система, яка має склад лексичних одиниць, що використовуються для позначення об'єктів номінацій. Соматизми мають великий потенціал до фразоутворення, що характеризується стійкістю і високою частотністю вживання, володіють розвиненою семантичною структурою і високою експресивністю, адже вони викликають образні асоціації та об'єднуються в мікросфери, розряди та таксономічні ряди з більш частковим значенням. Як великий клас фразеологічних одиниць, соматичні фразеологізми займають найважливіше місце в репрезентації базових культурних кодів: соматичного, тимчасового, просторового, предметного тощо.

Параметризація та об'єктивація різних іпостасей людини, а саме: Я-фізичне, Я-інтелектуальне, Я-емоційне, Я-соціальне, Я-розумне характеризує їх функціонально-семантичну динаміку, тобто: Я-фізичне (організм людини; фізичне сприйняття; здоров'я; самопочуття; фізичні можливості та стани людини; зовнішній вигляд людини; фази людського життя; потреби, звички; рухи, положення тіла). Я-інтелектуальне (інтелектуальні здібності та стани: розум, розуміння, здібності; мудрість; відсутність інтелекту, дурість; інтелектуальні стани; свідомість, передчуття, інтуїція; пам'ять; уява; мислення; бажання; вольові дії та стани; властивості особистості, а саме: темперамент, риси характеру: риси характеру, що показують ставлення до інших; риси характеру, що відбивають ставлення себе; риси характеру, що відбивають ставлення до речей; риси характеру, що відбивають моральну

сутність; риси характеру, що відбивають вольові якості). Я-емоційне: (емоційні дії та стани: позитивні емоційні дії та стани: «Радість, задоволення, щастя», «Симпатія (приятель)», «Кохання», «Почуття полегшення»; негативні емоційні дії та стани: «Горе, нещастя, смуток, зневіра, жаль, страждання», «Гнів», «Прикрість, розчарування, огида», «Зневага», «Тривога», «Боязнь, страх, жах», «Невпевненість, збентеження, сором», «Вина»; чуттєво-нейтральні стани: «Цікавість, здивування», «Байдужість»; емоційне ставлення, що спрямоване на об'єкт; естетичні почуття; каузація почуттів; прояв почуттів). Я-соціальне: (діяльність: загальна характеристика (осудження лідарства; неробство); результат; чинники, що впливають на діяльність; ділові та професійні якості; характеристика діяльності; темп діяльності; використання знаряддя праці процесі діяльності; звичаї, традиції, забобони; поведінка, вчинки, дії людини; дюдина у суспільстві: соціальне становище, публічність; сім'я, родичі; виховання; вміння та навички; відносини у суспільстві: Відносини між людьми; Ставлення до чогось; Відносини володіння). Я-мовно-розумове: (Говоріння та мовленнєве спілкування; вираз думок та почуттів).

Звичаї та ритуали показують унікальність тієї чи іншої культури, що також позначається на мові. Національно-культурна семантика відбиває специфічне сприйняття реалій кожним етносом, спирається на особливі фоніві значення про фрагмент дійсності, властиві кожному окремому народу, культурній спільності. За допомогою фразеологізмів народ ідентифікує свою національну самосвідомість: національно-культурні фразеологізми із соматичним компонентом за походженням поділяються на ті що: зумовлені соціально-історичними чинниками; фольклорні; які походять від літературних джерел. Міжкультурні соматичні фразеологічні одиниці за джерелом виникнення поділяються на: ті що походять з античної міфології; в основі яких лежить біблійна міфологія; запозичені з інших європейських мов.

Також вирізняють натуральні соматичні та конвенційні соматичні фразеологізми.

За принципами структурно-граматичної класифікації ФО з соматичним компонентом поділяються на такі їх види: дієслівні, субстантивні, адвербіальні, ад'єктивні.

Для дієслівних фразеологізмів англійської мови з соматизмами найбільш характерними є такі структурні типи: Verb + Noun, Verb + Noun + Preposition, Verb + Adjective + Noun, Verb + Adjective + Preposition + Noun, Verb + Preposition + Noun, Verb + Noun + Preposition + Noun.

Серед субстантивних соматичних фразеологізмів зустрічаються такі структурні типи: Adjective + Noun, Noun + Preposition + Noun, Noun + Noun, Noun + Preposition + Possessive Pronoun + Noun ; Adjective + Noun + Preposition + Noun. До менш типових відносяться такі фразеологізми: Noun + Conjunction + Noun; Noun + Noun-ed; Adjective + Noun-ed; Noun + Preposition + Verb; Numeral + Noun.

Серед адвербіальних соматичних фразеологізмів зазвичай виділяють такі структурні типи: Adverb + Conjunction + Adverb, Preposition + Adjective + Noun, Noun + Preposition + Noun, Preposition + Noun + Preposition, Preposition + Noun, Noun + Preposition, Adverb + Preposition + Noun.

Серед нечисленних ад'єктивних соматичних фразеологізмів зустрічаються такі структурні типи: Adjective + Noun-ed, Noun + Adjective, Adjective + Preposition + Noun.

Дослідженні фразеологізми відповідають структурі певних груп, зумовлені здатністю компонентів до взаємодії з іншими словами чи їхніми формами, а саме валентністю.

Класифікація у якій структурно розглядається зв'язок між складовими частинами фразеологізмів має три типи фразеологізмів: сполучення, зрощення і фразеологічні єдності.

В англійській мові виділяють п'ять основних структурних типів ФО: одновершинні, з частково предикативною структурою, зі структурного підрядного і сурядного словосполучення., з дієсловом в інфінітивні й зі

структурою речення з дієсловом в пасивному стані, зі структурою простого або складного речення.

Найбільшу кількість фразеологізмів в англійській та українській мовах становлять фразеологізми з компонентами hand (рука), head (голова), heart (серце), eye (око), foot (нога), що пояснюється не тільки частотою вживання цих лексем, але і тим, що у фольклорних традиціях народів з ними пов'язано безліч символів, які означають певні поняття, стани та вираження певних емоцій. Важливість голови як частини людського тіла, що вміщує мозок, органи зору, смаку, нюху, слуху і рот, проявляється в наявності значного числа мовних одиниць з опорними компонентами-соматизмами head, brain, face, eye, ear, nose, mouth, tongue.

В англійській мові вокабула heart має інтерпретацію: порожнього органа в грудях, який розганяє кров по тілу; частини тіла, де розташований цей орган; центру людських думок і емоцій, особливо любові; здатності відчувати емоції; милий, мила – dear heart; ентузіазму, наснаги; мужності, сміливості, відваги; центральної або найбільш значущої частини чого-небудь; сердечник – стан людини; внутрішнього листя, частина капусти; чого-небудь у формі серця, особливо червоного кольору, покликане зображати серце як символ любові; масть карт, позначеної символом серця; карти цієї масті; родючість.

Використання лексем вокабули heart вживається носіями мови як присягання в правдивості слів, коли хочуть висловити сильне здивування чому-небудь, зі значенням «стриманість».

Внаслідок аналізу соматичних компонентів, було виявлено, що найбільш частим словотворчим соматичним компонентом є лексеми з вокабулою «head» яка має безліч значень: верхня частина тіла людини (округла за формою), верхня або передня частина тіла хребетної тварини, що складається з черепної коробки й особи у людини (або морди у тварини); одиниця рахунку тварин; розум, осмислення, свідомість; про людину як носія якихось властивостей, якостей, ідей і т.д.; характер або серце, моральні якості; голова також верх або вершина, початок, основне, головне в чому-небудь; основна, головна,

найважливіша особа, яка керує зборами, засіданнями тощо; реальний чи абстрактний пристрій, який взаємодіє з позверхньою носія даних для занесення або зчитування даних; харчовий продукт у вигляді конуса або кулі, наприклад: головка цибулі, головка сиру; кулясте чи довгасте суцвіття або кулястий плід окремих рослин на кінці стебла.

Використання лексем вокабули head вживається зі значенням розуму, що виражають фізичний та психологічний стан людини, що виражають значення переваги, закладене в понятті (високо тримати голову), з процесом мислення, пам'яттю, положення в просторі, міру або ступінь завершеності будь-якого процесу.

При розгляді голови як частини людського тіла не слід забувати про головний зв'язок, що зумовлює одну з найважливіших функцій людського організму – функцію мислення, що здійснюється шляхом мозку – brain.

ВИСНОВКИ ДО РОБОТИ

Фразеологічна одиниця – це лексично оформлена, відтворювана білексемна або полілексемна група слів у загальному вживанні, яка має відносну синтаксичну та семантичну стійкість, може бути ідіоматизована, може виконувати коннотативну та емфатичну або інтенсифікуючу функцію в тексті.

Соматичну фразеологію утворюють ФО, до складу яких входить назва частини тіла людини чи тварини. Людині властиво наділяти своїми якостями рослин, тварин, об'єкти навколишнього середовища, а також неживі предмети, що надсилає нас до мовного антропоморфізму.

Соматизми – це ознаки, рух або положення тіла людини, включаючи міміку, жести, симптоми душевних станів та рухів. Соматичні ФО передають розумову і мовленнєву діяльність людини, її психічний і фізичний стан, а також в цілому демонструють відносини між людьми (комунікативно-прагматичні якості).

За принципами структурно-граматичної класифікації ФО з соматичним компонентом поділяються на такі їх види: дієслівні, субстантивні, адвербіальні, ад'єктивні.

Соматичну лексику в залежності від характеру об'єкта номінації можна розділити на такі групи: сономічна лексика (частини й області людського тіла); ангіонімічна лексика (кровоносна система); остеонімічна лексика (кістки тіла та їх з'єднання); лексика для позначення хвороб; спланхнонімічна лексика (внутрішні органи); сенсонімічна лексика (органи чуття).

За семантичними ознаками виділяють такі десять лексико-семантичних груп соматизмів: характер, фізичний стан, відчуття-стан, відчуття-відношення, розумова діяльність, якісна характеристика людини, соціальне положення, ступінь віддаленості від об'єкта, портрет, дії та вчинки людини. Ці лексико-семантичні групи дозволяють проводити диференціацію як загальних рис, що властиві всьому мовному колективу, так і специфічні особливості фразеологізмів з соматичним компонентом в різних мовах.

Залежно від наявності або відсутності в мові перекладу фразеологічних відповідників стійких словосполучень мови оригіналу, встановлені певні способи перекладу фразеологічних одиниць, а саме: повний еквівалент (відповідність з ідентичною або подібною структурою, лексичним складом, стилістичними характеристиками, значенням і образністю; він є найбільш адекватним, однак часто неможливим); фразеологічний аналог (простежується, коли з кількох синонімічних фразеологічних одиниць вибирається одна, саме та, яка найбільш адекватна в кожному окремому випадку); антонімічний переклад (тобто вираз негативного значення мови оригіналу за допомогою позитивної конструкції мови перекладу або навпаки); відносний еквівалент (аналог; дуже подібний до англійського варіанту фразеологізму за значенням і стилістичними характеристиками, але відрізняється за лексичним складом, образністю або за граматичними ознаками); описовий переклад (застосовується, коли при перекладі передається значення англійського фразеологізму з допомогою вільного словосполучення без збереження образності); калькування (спосіб перекладу, коли англійський фразеологізм перекладається послівно; він застосовується, якщо потрібно виділити образну основу фразеологічної одиниці, або якщо англійський зворот не може бути перекладений за допомогою інших способів перекладу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія : навч. посіб. Харків : Видавництво при Харківському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1983. 137 с.
2. Алефиренко Н. Ю., Семенов Н. Н. Фразеология и паремология : учеб. пособ. Москва : Флинта. Наука, 2009. 344 с.
3. Амосова Н. Н. Фраземы как разновидность фразеологических единиц английского языка. Проблемы фразеологии : учеб. пособ. Москва : Л., 1964. 249 с.
4. Апресян В. Ю., Апресян Ю. Д. Метафора в семантическом представлении эмоций. Вопросы языкознания : сборник. Москва : Избранные труды, 1993. Вып. 3. 143 с.
5. Апресян Ю. Д. К вопросу о значении фразеологической единицы. Иностранные языки в школе : сборник. Москва : Избранные труды, 1957. Вып. 6. 136 с.
6. Артемова А. Ф. Культурно-национальная специфика английских фразеологических единиц и ее сохранение при переводе : учеб. пособ. Пятигорск : ПГЛУ, 2002. 188 с.
7. Архангельська А. М. Ономаціологічний аспект семантики фразеологічних одиниць з анатомічними компонентами в українській мові. Лінгвістичні студії : збірник. Донецьк: ДонНУ, 2008. Вип. 3. 138 с.
8. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Структуры знаний и их языковая онтологизация в значении идиом : сборник. Тарту : Тартуский университет, 1990. Вып. 903. 124 с.
9. Блюм, А. В. Семантические особенности соматической фразеологии : учеб. пособ. Москва : АСТ-пресс, 2000. 198 с.
10. Бодуэн де Куртэне И. А. Количественность в языковом мышлении : сборник. Москва : АН СССР, 1963. 354 с.

11. Бирих А. К. Из истории русской идиоматики. Слово во времени и пространстве : учеб. пособ. Москва : СЯП, 2000. 202 с.
12. Вайнтрауб Р. М. Опыт сопоставления соматической фразеологии в славянских языках. Вопросы фразеологии : сборник. Самарканд : Труды Самаркандского университета, 1975. Вып. 288. 182 с.
13. Вакк Ф. О. О соматической фразеологии в современном эстонском языке : учеб. пособ. Таллин : АКД, 1964. 234 с.
14. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Национально-культурная семантика русских фразеологизмов. Словари и лингвострановедение : учеб. пособ. Москва : РЯ, 1982. 320 с.
15. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. : учеб. пособ. Москва : Валент, 2009. 360 с.
16. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Современный русский язык: Лексикология : учеб. пособ. Санкт-Петербург: Наука, 1996. 191 с.
17. Городецкая И. Е. Соматический компонент фразеологизмов. *Вестник СГУ. Серия «Лексикология»*. 2007, №5. С. 164–166.
18. Данилов В. С., Куницкая Н. В. Образование соматических фразеологизмов на основе семантических сдвигов составляющих компонентов. Современные проблемы романистики : учеб. пособ. Калинин : ВГУ, 1986. 312 с.
19. Долгополов Ю. А. Сопоставительный анализ соматической фразеологии (на материале русского, английского и немецкого языков): автореф. дис. канд. филол. наук. Казань, 1973. 27 с.
20. Ефремов Л. Т. Лексическое и фразеологическое калькирование. Вопросы фразеологии : сборник. Самарканд : СГУ, 1961. Вып. 144 с.
21. Жуков В. П. Русская фразеология. : учеб. пособ. Москва : Высшая школа, 1986, 308 с.
22. Жуков В. П. Семантика фразеологических оборотов : учеб. пособ. Москва : Просвещение, 1978. 160 с.

23. Жуков В. П. Фразеологизм и слово : учеб. пособ. Москва : АКД, 1964. 54 с.
24. Кормильцева А. Л. Гендер во фразеологии : учеб. пособ. Елабуга, 2020. 225 с.
25. Кузнецова И. В. Устойчивые сравнения религиозно-мифологической тематики. *Семантика языковых единиц* : тезисы док., конф. Москва, 1998. С. 270–273.
26. Кунин, А. В. Курс фразеологии современного английского языка : учеб. пособ. Москва : Просвещение, 1996. 381 с.
27. Кунин А. В. Английская фразеология : учеб. пособ. Москва : Высшая школа, 1970. 344 с.
28. Куницкая Н. В., Мельник В. Ф., Данилов Б. С. Функционально-семантическая динамика соматических лексем в составе фразеологических единиц. *Дериватология и динамика в романских и германских языках* : тезисы док., конф. Кишинев, 1989. С. 48–55.
29. Король А. В. Методика перекладу англomовних фразеологізмів з нумеральним компонентом : навч. посіб. Київ : Знання, 2004, 127 с.
30. Козлова Т. В. Семантика фразеологизмов с соматическим компонентом в современном русском языке : учеб. пособ. Москва : Изд-во Моск. Ун-та, 2003. 192 с.
31. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу. *Дім Академперіодика*. 2004. № 5. С. 36–41.
32. Лисиченко Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу : навч. посіб. Харків : Вид. груп. «Основа», 2009. 191 с.
33. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособ. Москва : Академия, 2001. 238 с.
34. Мокиенко В. М. Историческая фразеология: этнография или лингвистика. *Вопросы языкознания*. 1973. № 2. С. 21–34.

35. Мокиенко В. М. О тематико-идеографической классификации фразеологизмов. Словари и лингвострановедение : учеб. пособ. Москва : Русский язык, 1982. 172 с.
36. Мугу Р. Ю. Полисемантизм соматической лексики (на материале русского и немецкого языков) : учеб. пособ. Москва : Майкоп, 2003. 324 с.
37. Назарян А. Г. История развития фразеологии : учеб. пособ. Москва : Высшая школа, 1981. 189 с.
38. Науменко, Е. Э. Особенности представления соматического языка во фразеологии английского и русского языков. Мир на Северном Кавказе через языки, образование, культуру : Мат-лы докладов IV Междунар. конгресса. Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2004. С. 57–89.
39. Нерознак В. П. Заметки об этимологии. Имя нарицательное и собственное : учеб. пособ. Москва : Наука, 1978. 197 с.
40. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода : учеб. пособ. Москва, 1974. 216 с.
41. Рецкер Я. И. Задачи сопоставительного анализа перевода : сборник. Ленинград : Изд-во Ленинград, гос. ун-та, 1962. 345 с.
42. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови. *Етимологічний та етнолінгвістичний аспекти* : монографія. Сімферополь: Доля, 2013. 600 с.
43. Сайфи Л. А. Концептуализация соматического образа человека в языке и дискурсивных практиках : автореф. дис. канд. филол. наук. Москва, 2008. 226 с.
44. Селиванов Г. А. Варианты фразеологических единиц во временной проекции. Проблемы русской фразеологии : учеб. пособ. Тула : ТулГУ, 1977. 146 с.
45. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології. *Психокогнітивний та етнокультурний аспекти* : монографія. Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.

46. Скрипник І. Ю. Соматичні ФО зі значенням інтерперсональних відносин: структурно-семантичні та функціональні характеристики : дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2009. 245 с.
47. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : навч. посіб. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с.
48. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка : учеб. пособ. Москва : Знание, 1956. 282 с.
49. Смирнова Т. А. Соматический фразеологизм как компонент фразеологической картины мира в русском и украинском языках : тезисы науч. док. г. Симферополь 18–20 апр. 2011 г. Симферополь, 2011. 512 с.
50. Сміт Л. П. Фразеологія англійської мови пер. з англ. Київ, 1959. 208 с.
51. Телия В. Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов. Славянское языкознание : учеб. пособ. Москва : Наука, 1993. 308 с.
52. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Языки русской культуры : учеб. пособ. Москва : Наука, 1996. 281 с.
53. Туганова С. В. Некоторые лексические особенности названий частей тела (на материале суеверных примет антропологической направленности). *И.А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания* : материалы III Международного Бодуэновского чтения. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006. С. 257–259.
54. Ужченко В. Д. Слова-символи в народній фразеології. Українське мовознавство навч. посіб. Київ : Вища школа, 1987. 214 с.
55. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 494 с.
56. Уорелл А. Дж. Англійські ідіоматичні вирази пер. з англ. Київ : Художня література, 1999. 307 с.

57. Федоренко Л. О. Модифікації структурного і семантичного складу фразеологізмів сучасної англійської мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки»*. 2007. № 31. С. 196–197.
58. Чайко Т. Н. Названия частей тела как источник метафоры в апеллятивной и ономастической лексике. *Вопросы ономастики : сборник*. Свердловск, 1974. Вып. 9. 237 с.
59. Чепасова А. М. Семантические и грамматические свойства фразеологизмов : учеб. пособие. Челябинск : Дом печати, 1983. 210 с.
60. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Наука, 1996. 192 с.
61. Шубина В. П. Заметки по полевой организации семантической фразеологии в немецком языке. *Функциональный синтаксис немецкого языка : учеб. пособие*. Челябинск : Дом печати, 1977. 414 с.
62. Ammer C. *The American Heritage Dictionary of Idioms*. Boston, MA : Houghton Mifflin, 2003. 1191 pp.
63. Burger H., Schmidt E. *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, 2007. 240 pp.
64. *Cambridge Idioms Dictionary, Second Edition*. Ed. by E. Walter. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 520 pp.
65. Granger S., Paquot M. *Phraseology in Foreign Language Learning and Teaching*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 2007. 245 pp.
66. Elizabeth M. Barron's *American Slang Dictionary and Thesaurus*. Vermont : Barron's Educational Series, 2009. 598 pp.
67. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live*. Chicago, 1980. 242 pp.
68. Langlotz A. *Idiomatic Creativity. A cognitive-linguistic model of idiom-representation and idiom variation in English*. Andreas Langlotz. Amsterdam & Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2006. 327 p.
69. *Longman Dictionary of American English, Fourth Edition*. London : Pearson Longman, 2009. 1321 pp.

70. New Oxford American Dictionary, Third Edition. Oxford. New York : Oxford University Press, 2010. 2096 pp.

71. Svensson, M. H. Criteria of Imagery. Identification of figurative expressions in French Modern Language. Sweden : Umeå University, Institutionen för Moderna Språk Publikationer, 2004. 342 pp.

72. Wierzbicka. A. Soul, Mind, and Heart. Semantics, Culture and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. New York, 1992. 274 pp.

73. The American Heritage Dictionary of the English Language, Fourth Edition (CDROM). Boston, MA : Houghton Mifflin, 2000. 2704 pp.

74. The Routledge Dictionary of Modern American Slang and Unconventional English. Ed. by T. Dalzell. London. New York : Taylor & Francis Group, 2009. 1109 pp.

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка: 96 с., 74 джерела.

Об'єкт дослідження: фразеологічні одиниці англійської мови з соматичним компонентом “head”, “heart”, “brain”.

Предмет дослідження: структурні та семантичні характеристики ФО та особливості перекладу українською мовою.

Мета дипломної роботи: визначити структурні та семантичні особливості ФО англійської мови з соматичним компонентом вираженим у словах “head”, “heart”, “brain” та проаналізувати особливостей їх перекладу.

Методи дослідження зумовлені поставленими завданнями, для вирішення яких був використаний загальносистемний підхід, а також спеціальні наукові методи й прийоми: описовий, порівняльний, компонентного аналізу, семантичного визначення.

У **теоретичній частині** визначено поняття фразеології, фразеологічної одиниці, описана класифікація фразеологізмів та їх функції, а також поняття соматизму, фразеологізмів з соматичним компонентом і класифікація соматизмів. Були визначені способи перекладу фразеологізмів та їх особливості.

У **практичній частині** були визначені структурні та соматичні особливості означених ФО, а також розглянуті особливості їх перекладу.

Теоретична новизна роботи полягає у комплексному вивченні фразеологізмів з соматичним компонентом та особливостей їх перекладу.

Практичне значення полягає в можливості використання результатів дослідження при вивченні особливостей перекладу фразеологізмів, у спецкурсах англійської мови, при викладанні філологічних дисциплін, при складанні навчальних посібників і в процесі проведення занять з практичного курсу перекладу.

Ключові слова: ФРАЗЕОЛОГІЯ, ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ, СОМАТИЗМ, ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ.

SUMMARY

Diploma paper: 96 p., 74 sources.

The **object** of the research is phraseological units of the English language with the somatic component “head”, “heart”, “brain”.

The **subject** of the research is the structural and semantic peculiarities of phraseological units and peculiarities of their translation into Ukrainian.

The **purpose** of the research is to determine the structural and semantic peculiarities of the English language with the somatic component expressed in the words “head”, “heart”, “brain” and to analyze the peculiarities of their translation.

Methods of the research are conditioned by the set tasks, for the solution of which a systematic approach was used, as well as special scientific methods and techniques: descriptive, comparative, component analysis, semantic definition.

The **foreword** describes the state of the problem, the tasks which are to be executed to achieve the purpose of the research.

In the **theoretical section** the concepts of phraseology, phraseological unit, the classification of phraseological units, their functions, the concept of somatism, phraseological unit with a somatic component and the classification of somatisms are determined.

In the **practical section** the structural and semantic peculiarities of the phraseological units under investigation are determined, and the peculiarities of their translation are considered.

The **scientific novelty** of the diploma consists in the complex study of phraseological units with the somatic component “head”, “heart”, “brain” and the peculiarities of the translation.

The **practical value** of the research: the results of the research can be used in teaching special courses of the English language and philological disciplines, in compiling manuals and in the course of English translation.

Key words: PHRASEOLOGY, PHRASEOLOGICAL UNITS, SOMATISM, PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT.

Отчет проверки уникальности текста

Дата проверки: 2021-11-20 00:02:28

Унікальність 85%

Отлично. Текст уникальный.

Текст

1.1. Особливості перекладу фразеологізмів з соматичним компонентом.

Фразеологізм є однією з мовних універсалій, яка залишається актуальною для досліджень в різних галузях наукових знань: в лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, філософії, логіці, країнознавства і, безумовно, перекладознавстві. Так, спірні питання перекладу фразеологізмів набули теоретичну завершеність завдяки роботам Куніна О.В., Рецкер Я.І., Флоріна С.П.

Проблематика перекладу ФО зумовлена тим, що семантика цих стійких словосполучень об'єднує в собі цілий спектр предметно-логічних і конотативних компонентів, де найважливішим є вибір відповідників в мові перекладу, а саме: переносний або образний компонент значення фразеологізму; національно-етнічний компонент значення фразеологізму [15, с.179]. Ці елементи складають інформаційно-експресивний комплекс, змістовну цілісність, що здатні зробити вираз більш емоційним, додати йому виразності, викликати ті чи інші культурні асоціації.

Відповідно, для перекладу фразеологізмів слід підбирати вирази, які відповідають менталітету і культурі носіїв мови перекладу, без прагматично невиправданого порушення мовних норм цільової мови. І оскільки переклад фразеологізмів передбачає глибинний аналіз їхнього змісту і (можливої або типової) міжмовною еквівалентності, необхідно зосередитися на фразеологічних одиницях із просторовою семантикою, які в мовах оригіналу та перекладу належать до одного концептуального поля.

Переклад фразеологічних поєднань зазвичай не викликає труднощів, оскільки в більшості випадків відповідність перекладу має таку ж, майже непомітну

образність (або відповідну неметафоричному ступінь експресивності), як і в мові оригіналу: наприклад, *hospitals* – *проходити практику в лікарні*, *ways and means* – *способи й методи*.

Переклад фразеологічних сполук також не складає особливих труднощів, оскільки сенс таких словосполучень, з метафорично-асоціативним сполученням їх компонентів, є зрозумілим і його нескладно простежити: наприклад, *to rise to the occasion* – *бути на висоті*; *hug the coast* – *триматися берега*; *to catch the wind in a net* – *носити воду решетом*.

Фразеологічні зрощення є найскладнішими для перекладу, оскільки це невмотивовані одиниці, їх зміст завуальований в значній образності, і тому їх переклад зазвичай спрямований на розкриття цього прихованого сенсу описовим методом: наприклад, *drive home* – *пояснювати, розжовувати*; *to pull smb"s leg* – *говорити неправду*; *to come off the grass* – *не втручатися*; *half seas over* – *бути напідпитку*; *to paint the town red* – *влаштовувати галасливий банкет*.

Залежно від наявності або відсутності в мові перекладу фразеологічних відповідників стійких словосполучень мови оригіналу, встановлені певні способи перекладу фразеологічних одиниць, а саме: за допомогою повних або часткових еквівалентів, фразеологічних аналогів, калькування стійких словосполучень і описової інтерпретації [37, с. 161-164].

Розглянемо характерні способи перекладу англійських локативних фразеологізмів на українську мову на відповідних прикладах, з позначенням особливостей вибору еквівалентних методів цільової мови [42, с. 234-236]:

1) повний еквівалент (відповідність з ідентичною або подібною структурою, лексичним складом, стилістичними характеристиками, значенням і образністю; він є найбільш адекватним, однак часто неможливим: зовсім не завжди в відповідних англійських і українських фразеологізмах збігається образність): наприклад, *to treat between the lines* – *читати між рядків*; *to cross the Rubicon* – *перейти Рубікон*;

2) варіантна відповідність (простежується, коли з кількох синонімічних фразеологічних одиниць вибирається одна, саме та, яка найбільш адекватна в кожному окремому випадку): наприклад, *to hold one"s ground* – *не здавати своїх позицій/не годні поступитися ні на йоту*;

3) антонімічний переклад (тобто вираз негативного значення мови оригіналу за допомогою позитивної конструкції мови перекладу або навпаки): наприклад, *to keep one"s head above water* – *не впасти в борги*;

4) відносний еквівалент (аналог; дуже подібний до англійського варіанту фразеологізму за значенням і стилістичними характеристиками, але відрізняється за лексичним складом, образності або за граматичними ознаками): наприклад, *to play into somebody's hands* – грати комусь на руку; *to beat the air* – носити воду решетом; *Grass does not grow under one's feet* – під лежачий камінь вода не тече;

5) описовий переклад (застосовується, коли при перекладі передається значення англійського фразеологізму з допомогою вільного словосполучення без збереження образності): *all in all* – приймаючи все до уваги; *to go one's own way* – обережно просуватися; *to be beside the point* – не стосуватися до справи. Цей спосіб застосовується тільки тоді, коли не працюють інші способи);

6) калькування (спосіб перекладу, коли англійський фразеологізм перекладається послівно; він застосовується, якщо потрібно виділити образну основу фразеологічної одиниці, або якщо англійський зворот не може бути перекладений за допомогою інших способів перекладу): наприклад, *free as the wind* – вільний як вітер, *instrument of peace* – інструмент світу, *to have the last word* – мати останнє слово.

Отже, докладніше розглянемо еквівалентний переклад ФО з соматичним компонентом, відмінною особливістю фразеологічних еквівалентів є те, що при їх використанні зберігаються як значення одиниць, що перекладаються, так і сенс, який вкладався в їх основний образ. Фразеологічні еквіваленти особливо характерні [45, с. 88-89]:

1) для фразеологізмів, у компонентному складі яких є найбільш частотні соматичні компоненти (мова, око, голова і т.д.). Наприклад: *гостра язик* – *sharp tongue*, *голова тріщить* – *splitting headache*;

2) для соматичних фразеологізмів, що використовують у своєму компонентному складі однакові соматичні лексеми, а тому і викликають у сприйнятті людей, що володіють українською мовою та англійською мовою однакові образи. Порівняємо, наприклад: *втратити обличчя* – *lose face*, *викрали з-під носа* – *snatch sth. from under sb.'s nose*;

3) для стійких поєднань з компонентами, що мають власні імена, що не мають українського або англійського походження, тобто. фразеологізми-інтернаціоналізми, кальки, висхідні до античності, біблійних оповідей та іншим іншомовним джерелам. Наприклад: *плоть і кров* – *flesh and blood*, *Ахіллесова п'ята* – *heel of Achilles*.

Варто також зазначити фразеологічні аналоги, що є такими відповідностями, у яких зберігається комплекс значень фразеологізму, але використовується інший образ. Наприклад: *пальчики оближеш* – *it will make you long for more*.

Вирізняють також безеквівалентні фразеологізми не відповідають іншій мові. Найчастіше вони містять у своєму складі архаїчний елемент або побудовані на метафоричному переосмисленні будь-якої місцевої реалії чи культуроніму. Значення таких фразеологізмів передається зазвичай описовим шляхом або за допомогою фразеологізму, що не містить соматичного компонента, або за допомогою лексичного синоніму. Наприклад: *з гулькін ніс* – *not enough to swear by*; *коса сажень у плечах* – *barn door wide shoulders*; *семи п'ядей у лобі* – *have one's head screwed on the right way*.

Якщо говорити про фразеологічні запозичення з іноземних мов, можна сказати, що в основному вони характеризуються обмеженістю вживання, і лише частина їх міцно увійшла до активного словникового складу сучасної української мови. Наприклад: *visavi* (франц.) – *віч-на-віч*.

Той факт, що іноземні запозичення здебільшого не вкоренилися у фразеологічній системі української мови, можливо, пояснюється особливостями їхньої національної специфіки, а ті з них, які набули певного поширення, або співіснують зі своїми російськими еквівалентами, або поступово поступаються місцем останнім.

Серед соматичних фразеологізмів, запозичених із іноземних мов, нерідко спостерігається поступове витіснення певної частини з фразеологічної системи сучасної української. Найчастіше це відбувається тому, що згодом усередині самої фразеологічної системи сучасної української мови з'являються фразеологічні кальки, які є дослівним перекладом відповідних іноземних фразеологізмів.

Порівняємо, наприклад:

«мати зуб» – калька з французького *“avoir une dent”*;

«розбивати вщент» – калька з німецької *“aufs Haupt schlagen”*;

«вставати з лівої ноги» – калька з французької *“se lever du pied gauche”*;

«йти в ногу» – калька з французької *“marcher au pas”*;

«легка рука» – калька з французької *“avoir la main logere”*;

«земля горить під ногами» – калька з німецької *“Boden brent ihm unter den Fuben”* ;

«від щирого серця» – калька з французької *“de tout mon coeur”*;

«незважаючи на обличчя» – калька з німецької *“ohne Ansehen der Person”*.

Оскільки кожна мова підпорядковується певним синтаксичним, граматичним та семантичним нормам, то зрозуміло, що в результаті калькування (інакше кажучи, простого копіювання) з'являються фразеологізми, в яких реалізовані іноземні семантико-синтаксичні відносини, що запозичуються у мову. З іншого боку, часто калькування породжує у мові нові фразеологічні моделі, й у певному сенсі це можна розглядати, як еволюційний процес.

У підсумку можна сказати, що при перекладі фразеологізмів виникають труднощі, зумовлені відмінностями у двох мовах семантичних полів фразеологічних одиниць, що часто пов'язано з екстралінгвальними умовами: культурою, історією, побутом народів. Залежно від наявності або відсутності в цільовій мові фразеологічних мовних відповідностей стійких словосполучень мови оригіналу встановлені певні способи перекладу фразеологічних одиниць. Однак, безумовним показником ефективності певного способу перекладу є контекст, яким перекладач і повинен керуватися у своїй роботі з фразеологізмами, навіть якщо в мовах оригіналу та перекладу вони належать до одного концептуального поля. Дослідження типології контекстуальної компенсації в перекладі досліджуваних нами фразеологічних одиниць може бути однією з перспектив подальшого дослідження.

2.2. Семантичні особливості

Семантичні особливості фразеологізмів тісно пов'язані з національним менталітетом і національною культурою, тобто на концептуальному рівні фразеологічні одиниці можуть містити назви реалій певної культури, і особливе місце в системі національної фразеології займають одиниці, пов'язані з міфологією, релігією, музикою, навколишнім середовищем, топонімами, гідронімами, іменами історичних особистостей, літературних героїв тощо [9, с. 64].

Людський фактор відіграє значну роль в словотворенні. Для позначення інформації про людину і світ формуються такі мовні одиниці, які засновані на уявленнях людини про себе. За допомогою мови тіла відтворюється наявна картина світу. Така лексика називається соматичною.

Фразеологізми семантично організовані в класи, що співвідносні з класами слів:

- Фразеологізм не є тотожним слову семантично, а тільки співвідносні з останнім.
- Фразеологізми граматично організовані, вони підпадають під дію законів національної граматики, хоча дія цих законів у фразеології не тотожна їх дії в лексичному матеріалі.
- У фразеологічному матеріалі можуть проявлятися семантичні й граматичні властивості, які не можна виявити в лексичному матеріалі. Абсолютна більшість фразеологічних одиниць мають двокомпонентний склад, за ними слідує трикомпонентні.
- Кожен компонент, будь він граматично головним або підлеглим, службовим або знаменним, займає певне місце в даній одиниці.
- Кожен фразеологізм має свою початкову форму, залежну від того, до змінних або незмінних він відноситься. Продуктивність форм граматичних категорій та частота їх вживання визначається особливостями значення даної одиниці.
- Змінні фразеологізми будуються за обмеженим числом синтаксичних моделей, але наявність у таких одиниць великої кількості граматичних типів, категорій та їх форм створюють велику частоту вживання змінюваних одиниць у мовленні.
- Незмінні фразеологізми, навпаки, будуються по великій кількості різноманітних моделей, що становлять фіксовані форми морфологічних категорій або частин синтаксичних конструкцій, і тим самим збільшують кількісно і якісно фразеологічний фонд української мови.

Протягом довгого часу людина порівнювала себе з навколишнім світом за допомогою частин тіла – голови, рук, ніг, тулуба. Такий спосіб був простішим, позаяк номінація предметів навколишньої дійсності викликає асоціації з тим, що знайоме людині й знаходиться при ньому постійно. Тілесна лексика входить в компонентний склад безлічі фразеологізмів в різних мовах, в тому числі українською та англійською [59 с. 92].

Так, наприклад, голова – символ розуму, інтелекту, нога є символом руху, рука є символом роботи або влади. Однак через багатозначність даних лексем може змінюватися і цілісне значення фразеологізму. Багатозначність соматизму впливає на його активність і відтворюваність у фразеологічному звороті. Чим більша кількість значень має лексема, тим активніше вона вживається в змісті фразеологічних одиниць.

Голова в сучасному поданні – центр обробки інформації. У розумінні давньої людини все, що пов'язано з головою співвідносилось з небом і його головними об'єктами – сонцем, місяцем, зірками. Міфологема голови – «сонця» – лягла в основу таких фразеологічних одиниць як голова йде обертом, голова горить, голова закрутилася.

У цю групу входять ФО, соматичний компонент яких представлений іменником «голова». Другим компонентом фразеологізмів виділеного типу можуть виявитися слова, що виявляють приналежність до різних частин мови: іменника, прикметника, дієслова. Необхідно зазначити, що функцію опорного (головного) компонента зазначених ФО може виконувати як соматичний іменник «голова», так і інші слова, що входять до складу цих фразеологізмів, інакше кажучи, роль домінуючого компонента у фразеологізмах представленої соматичної групи не закріплена за будь-яким конкретним компонентом. Соматизми цієї підгрупи характерні для різних стилів мови, але серед них переважають розмовно-побутові ФО.

Наприклад: *світла голова – a clear head; голова на плечах – a head on one's shoulders; вітер в голові – mush for head; каша в голові – one's head is in a jumble; на голову вище – by head and shoulders above; на свіжу голову – with a fresh head; з ніг до голови – head to toe; як сніг на голову – kick in the head; окресливши голову – headforemost тощо.*

В ході дослідження фразеологічні одиниці відбиралися з текстів англійських народних казок. Було виявлено, що найбільша кількість фразеологізмів відзначається з компонентом-соматизмом “head” (голова).

Источники

- http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/10359/2/Conf_2011v2_Anishchenko_T-Sposoby_perekladu_anhlovnykh_222.pdf (10%)
- <http://5rik.ru/better/article-217913.php> (5%)
- <http://www.vevivi.ru/best/Frazeologichn-odinits-z-komponentom-voda-v-aspekt-anglo-ukranskogo-perekladu-ref195815.html> (4%)
- <http://samzan.ru/189304> (4%)
- <https://uchil.net/?cm=13098> (4%)
- <https://www.docsity.com/ru/frazeologichni-odinici-z-komponentom-voda-v-aspekti-anglo-ukrajinskogo-perekladu/1823080/> (3%)
- <http://5fan.ru/wievjob.php?id=16118> (2%)
- <https://textarchive.ru/c-1132864-pall.html> (2%)

- <http://samzan.ru/205133> (2%)
- <https://samorozvytok.info/content/lg-terlecka-psyhichne-zdorovya-osobystosti-tehnologiya-samoanalizu> (2%)
- <https://samorozvytok.info/content/lg-terlecka-psyhichne-zdorovya-osobystosti-tehnologiya-samoanalizu?page=3> (2%)
- <https://samorozvytok.info/content/lg-terlecka-psyhichne-zdorovya-osobystosti-tehnologiya-samoanalizu?page=1> (2%)